

**T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**GÖRSEL SANATLAR ÖĞRENCİLERİNDE
YARATICILIK VE GİRİŞİMCİLİK ARASINDAKİ
İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Lale ERSOY

**Enstitü Anabilim Dalı: Psikoloji
Enstitü Bilim Dalı: Psikoloji**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ASLAN

ŞUBAT- 2021

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**GÖRSEL SANATLAR ÖĞRENCİLERİNDE
YARATICILIK VE GİRİŞİMCİLİK ARASINDAKİ
İLİŞKİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Lale ERSOY

ORCID: 0000-0002-0215-704X

**Enstitü Anabilim Dalı: Psikoloji
Enstitü Bilim Dalı: Psikoloji**

“Bu tez 08 / 03 /2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ali Haydar Şar	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi E. Ensari Cicereli	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Aslan	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılma aşamasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Lale ERSOY

08 / 03 / 2021

ÖNSÖZ

Yaratıcılık, yeni bir sonuca yol açan insani bir işlevdir. Bu dinamik ve değişken kavram benimde yaşam felsefemin ana kaynağıdır. Tüm dünya ülkeleri ile eş zamanlı olarak yaşanan pandemi dönemi bu dinamikleri zorlamış olsa da değişim zamanlarında yaratıcılık ve çözüm üretmek çok değerlidir.

Tez çalışmam sürecinde görüşleri ile bana yol gösteren, konu seçimimde, planlama ve yürütülmesinde yardımlarını ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Selçuk ASLAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Her fırsatta yaşam boyu gelişimin devam ettiğini hatırlatan, destek veren, bana ve yapabileceklerimin gücüne inanan değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tüm yaşamım boyunca gösterdikleri sevgi, anlayış, destek ve bana olan güvenleri için aileme sonsuz teşekkür ederim. Onları çok seviyorum.

Osho'nun da dediği gibi; "Yaratıcılık, her ne yapıyorsan onu sevmektir, ondan keyif almak ve kutlamaktır; sanki varoluşun bir armağanıymış gibi."

Lale ERSOY

08 / 03 / 2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ii
TABLO LİSTESİ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Yaratıcılık	6
1.1.1. Yaratıcılık Kavramı.....	6
1.1.2. Yaratıcılığı Etkileyen Etmenler	8
1.1.3. Kuramsal Yaklaşımlar	14
1.1.4. Yurtiçi Ve Yurtdışı Araştırma Bulguları.....	16
1.2. Girişimcilik.....	19
1.2.1. Girişimcilik Kavramı.....	19
1.2.2. Girişimciliği Etkileyen Faktörler.....	22
1.2.3. Kuramsal Yaklaşımlar.....	25
1.2.4. Yurtiçi Ve Yurtdışı Araştırma Bulguları.....	26
1.3. Yaratıcılık ve Girişimcilik Arasındaki İlişkiler.....	29
BÖLÜM 2: YÖNTEM	32
2.1. Araştırma Modeli.....	32
2.2. Evren ve Örneklem.....	32
2.3. Veri Toplama Araçları.....	32
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	33
2.3.2. “Ne Kadar Yaratıcısınız?” Ölçeği.....	33
2.3.3. Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği (ÖAYGÖ).....	34
2.4. Verilerin Toplanması ve İşlem.....	35
2.5. Verilerin Analizi.....	35
BÖLÜM 3: BULGULAR	36
3.1. Betimsel İstatikler.....	36
3.2. Korelasyon Çözümlemesi Bulguları.....	39
3.3. Gruplar Arası Karşılaştırmalar.....	41
3.4. Regresyon Analizi Bulguları.....	51
SONUÇ VE TARTIŞMA	53
ÖNERİLER	61
KAYNAKÇA	62
EKLER	75
EK 1. Kişisel Bilgi Formu.....	75
EK 2. “Ne Kadar Yaratıcısınız?” Ölçeği.....	76
EK 3. Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği (ÖAYGÖ).....	77
ÖZGEÇMİŞ	78

KISALTMALAR

GİSEP	: Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NKYÖ	: Ne Kadar Yaratıcısınız? Ölçeği
ÖAYGÖ	: Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği
TPİB	: Teknolojik Pedagojik İçerik Bilgisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Cinsiyet, Okuduğu Sınıf, Mezun Olunan Lise ve Yaş Değişkenleri için Frekans ve Yüzde Değerleri.....	36
Tablo 2: Kültürel Etkinlikler ve Hayal Kurma Sıklığı Değişkenleri İçin Frekans ve Yüzde Değerleri	37
Tablo 3: Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği Puanları İçin Betimleyici İstatistik Değerleri.....	38
Tablo 4: Ne Kadar Yaratıcısınız? Ölçeği Puanları İçin Betimleyici İstatistik Değerleri.....	38
Tablo 5: Sosyo-Demografik Değişkenlerle Bağımlı Değişkenler Arasındaki İlişkiler.....	39
Tablo 6: Bağımlı Değişkenler ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları.....	41
Tablo 7: Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	42
Tablo 8: Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Okudukları Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	43
Tablo 9: Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Mezun Olunan Lise Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	44
Tablo 10: Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Yaş Gruplarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	45
Tablo 11: Katılımcıların Girişimcilik Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamamlayıcı Analiz (Tukey Testi) Sonuçları.....	46
Tablo 12: Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Etkinlikleri Takip Etme Sıklıkları Değişkenine Göre Oluşturulan Gruplar Arasında Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi	

(ANOVA) Sonuçları.....	47
Tablo 13: Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılıklarının Etkinlikleri Takip Etme Sıklığı Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamamlayıcı Analiz Sonuçları.....	48
Tablo 14: Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılıklarının Hayal Kurma Sıklığı Gruplarına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	49
Tablo 15: Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılıklarının Puanlarının Hayal Kurma Sıklığı Değişkenine Göre Hangi Alt gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamamlayıcı Analiz Sonuçları.....	50
Tablo 16: Katılımcılarda Yaratıcılık Düzeyinin Girişimcilik Düzeyini Yordama Düzeyine İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları.....	51
Tablo 17: Katılımcılarda Girişimcilik Düzeyinin Yaratıcılık Düzeyini Yordama Düzeyine İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları.....	52

Tezin Başlığı: Görsel Sanatlar Öğrencilerinde Yaratıcılık ve Girişimcilik Arasındaki İlişkiler	
Tezin Yazarı: Lale ERSOY	Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ASLAN
Kabul Tarihi: 08 Şubat 2021	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım)+74 (tez)+3 (ek)
Anabilimdalı: Psikoloji	Bilimdalı: Psikoloji
Bu araştırmanın amacı, görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ve girişimcilik arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ele alınan sosyo-demografik (yaş, kardeş, okuduğu sınıf, teknolojiye ilgi düzeyi, hayal kurma düzeyi, sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyi) değişkenler ile görsel sanatlar öğrencilerinin yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Sosyo-demografik (cinsiyet, mezun olunan lise okul türü vb.) değişiklikler temelinde oluşturulan gruplar arasında girişimcilik ve yaratıcılık bakımından anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılacaktır. Ayrıca görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık düzeyinin girişimcilik düzeyini yordayıp yordamadığı incelenecektir. Araştırmada, amaca uygun olarak ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Türkiye’deki üniversitelerde görsel sanatlar eğitimi gören lisans ve lisan üstü öğrencileri, örneklemi ise uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen 318 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma için Kişisel Bilgi Formu dışında, iki ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlardan ilki Raudsepp tarafından geliştirilen ve Sungur tarafından Türkçeye uyarlanan “Ne Kadar Yaratıcısınız Ölçeği” diğeri Deveci ve Çepni tarafından geliştirilen “Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği”dir. Ne Kadar Yaratıcısınız Ölçeği 50 maddeden, Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği ise 5 alt boyutta olmak üzere toplam 38 maddeden oluşmaktadır. Araştırmada yaratıcılık ile girişimcilik arasındaki ilişkiye bakılmış, yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ve girişimcilik arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. T-testinin sonuçlarına göre görsel sanatlar öğrencilerinde girişimcilik düzeyleri cinsiyete göre kadınların lehine olarak farklılaşmıştır. Yaş arttıkça yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri artmakta, kardeş sayısı arttıkça yaratıcılık düzeyi düşmektedir. Eğitim düzeyi ve teknolojiye olan ilgi düzeyi arttıkça girişimcilik lehine farklılaşmaktadır. Hayal kurma düzeyleri ile sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyleri arttıkça yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri de artmaktadır. Doğrusal basit regresyon analizi sonucunda görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık düzeyinin girişimcilik düzeyini ve girişimcilik düzeyinin yaratıcılık düzeyini anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Elde edilen veriler ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Yaratıcılık, Girişimcilik, Görsel sanatlar	

The Title of Thesis: Relationships Between Creativity and Entrepreneurship in Visual Arts Students.	
Author: Lale ERSOY	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Selçuk ASLAN
Date: 08 Şubat 2021	Nu. of Pages: vi (pre text)+74(main body)+3(appendices)
Department: Psychology	Subfield: Psychology
The aim of this research is to examine the relationships between creativity and entrepreneurship in visual arts students. For this purpose, it will be examined whether there is a meaningful relationship between the socio-demographic (age, sibling, grade (school), level of interest in technology, level of imagery, level of following social and cultural activities) and the level of creativity and entrepreneurship of visual arts students. It will be analyzed whether there is a significant difference in terms of entrepreneurship and creativity among the groups formed on the basis of socio-demographic (gender, type of high school graduated from, etc.) changes. In addition to all these, whether the level of creativity in visual arts students predicts the level of entrepreneurship will be examined. In the research, the relational screening method was used in accordance with the purpose. Universal set of the research is comprised of undergraduate and graduate visual art students, while the sample is formed by 318 students determined by proper sample methodology. Apart from the Personal Information Form, two different data collection tools were used for the research. The first one is the "How Creative Are You?" developed by Raudsepp and adapted to Turkish by Sungur, and the other is the "Entrepreneurship Scale for Teacher Candidates" developed by Deveci and Çepni. 'How Creative You Are Scale' consists of 50 articles, and 'Entrepreneurship Scale for Teacher Candidates' consists of 38 articles in five sub-dimensions. In the research, the relationship between creativity and entrepreneurship was examined, and a positive and significant relationship was found between creativity and entrepreneurship in visual arts students according to the findings obtained as a result of statistical analysis. According to the results of the t-test, the entrepreneurship levels of visual arts students differed in favor of women according to gender. As age increases, the level of creativity and entrepreneurship increases, and as the number of siblings increases, the level of creativity decreases. As the level of education and interest in technology increases, it differentiates in favor of entrepreneurship. As the level of imagination and following social and cultural activities increase, the levels of creativity and entrepreneurship increase. As a result of the linear simple regression analysis, it was found that the level of creativity of visual arts students significantly predicted the level of entrepreneurship and the level of entrepreneurship. The data obtained were discussed within the framework of the relevant literature.	
Key words: Creativity, Entrepreneurship, Visual arts	

GİRİŞ

Değişen, gelişen ve büyüyen toplumsal yapımızda, 2020 yılında ortaya çıkan salgın (COVID-19) hastalık nedeniyle belirsizlik kavramının arttığı, yaşanan bu süreçte gerek bireysel, gerekse kurumsal ve toplumsal düzeyde önceliklerin hızlıca değiştiği görülmektedir. Beşeri, coğrafi ve siyasi ilişkilerin teknolojiye teslim olmaları ile birlikte bireylerin öncelikli ihtiyaçları da güncellenmektedir. Bu gereksinimlerin geleneksel bakış açıları, yöntemleri ve teknolojileri ile karşılanması neredeyse olanaksız görünmektedir. Bugün çağın gerektirdiği ihtiyaçlar hergün yeni bir yarın için hazır olmaktır. Bu da genelden özele, özelden genele yaratıcılığı öne çıkaran etkileşimlere dayanmaktadır.

Yaratıcılık yalnızca sosyal olarak arzu edilen süreçleri değil aynı zamanda üretim ve destekleme eğilimlerini de içermektedir. Yaratıcı, girişimci ve yaratıcı üretim yetkinliklerine sahip olan bireyler ülkelerin ve toplumların kalkınmasında çok önemli rol oynamaktadırlar. Bu kapsamda ekonomik kalkınmanın yanı sıra; toplum üzerinde farkındalığı arttırmak, kararlı olmak, risk ve sorumluluk almak, fırsatları görmek ve bunları en iyi şekilde değerlendirmek gibi kazanımlar sağlamaktadırlar (Arıkan, 2002).

Ülkelerin yaratıcı ve girişimci yeteneklere sahip bireylerinin fazla olması, teknoloji, sanat ve bilim alanlarında önde ve söz sahibi olmalarını sağlamaktadır. Gelişimin sağlanması açısından gençlerin ve özellikle de yaratıcılık alanlarında okuyan üniversite öğrencilerinin küresel dünyanın içinde olması hem kendileri hem de ülkenin geleceği için önemli bir köprüdür.

Torrance'nin (1974) bahsettiği gibi yaratıcılık; problemlere, sorunlara, eksik unsurlara, bilgi yetersizliğine, uyumsuzluğa karşı hassas ve duyarlı olabilmek; çözüm üretmek, zorluğu nitелеmek, önerilerde ve hipotezlerde bulunmak, yenilemek, üretmek, sınamak ve başkalarına ulaştırmak olarak tanımlanmaktadır (Akt. Sungur, 1997). Yaratıcılığın toplumsal faydalarının ortaya çıkarılması ise girişimcilikle yakından ilişkilidir.

Günümüzdeki gelişimlerle birlikte dönemin ihtiyacı olarak yaşamın her alanında üretkenlik, yaratıcılık ve girişimcilik ön plana çıkmıştır. Girişimcilik fırsatları görme,

risk alma ve yaratıcılığı biraraya getirerek kullanmak olarak tanımlanmaktadır. (Bozkurt, 2007). Yaratıcılığın girişimciliğe katkısı, disiplinlerarası ve bütünsel bir anlayış ile değerlendirilmektedir. Bunları etkileyen temel kavramlardan bazıları; yaş, cinsiyet, aile, kalıtım, zeka, çevre, eğitim, okul, öğretmen, teknoloji ve sanattır (Sungur, 1997). Ancak en fazla yaşın ilerlemesi ve eğitim sisteminin içeriği ile birlikte bu yaratıcılığın düştüğü görülmektedir (Kara ve Şençiçek, 2015). Bu durumda özellikle yaratıcılığın kırılma noktası ilköğretim dönemi olarak görülmektedir. Erken yaşlarda desteklenen yaratıcılık eğitimi beliren yetişkinlik döneminde (18-25 yaş) kazanılan diğer yetiler ile gelişebilmektedir (Arnett, 2000)

Bu kapsamda yaratıcılıkla yakından ilgili bir alanda sanattır. Sanatla ilgili eğitim görsel sanatlar öğretmenleri tarafından verilmektedir. Bu eğitimi verecek öğretmen adaylarının da yaratıcılık düzeyini belirlemede bunun girişimcilikle ilişkisini ortaya koymada önemli görülmektedir. Öğretmenlik mesleği öğretmenlerin sosyal, duygusal, fiziksel ve entelektüel olarak gelişimini amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmada yaratıcılığı kullanan öğretmenler aktarımlarında esnek, duyarlı, risk alan, farklılıkları deneyen ve hepsinin ötesinde farklılık yaratan tutum içerisinde olmaktadır. Yaratıcı öğretmenler öğrencilerini destekleyici, risk almalarını teşvik edici, cesaretlendirici ve onlara tüm bu nitelikleri ile rol model olmaktadır (Kranzyk ve Barlett, 1965).

Yaratıcılık girişimcinin fırsatlar üzerinde hareket ederek aksiyon almasını sağlamaktadır. Yaratıcı birey daima motivasyonunu korurken girişimci birey içinde bu motivasyon itici bir güçtür. Girişimcilik, henüz gelişmemiş ülkelerin ekonomilerinde yapılanmanın, az gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın, çok gelişmiş ülke ekonomilerinde ise devinimin, yeni ve geniş geçim fırsatların, alanların oluşturulması için esastır. (Naktiyok, 2004:11).

Bu çalışmanın amacı, yaratıcılık ve girişimcilik gibi birbirini destekleyen iki kavram arasındaki ilişkileri incelemek bu çerçevede profesyonel olarak görev yapacak görsel sanatlar öğrencilerinin bakış açısını genişletmek ve konuyu psikolojik bir perspektifle ele almaktadır. Çalışmanın, görsel sanatlar öğrencilerinin yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri arasındaki ilişkileri ortaya koymada önemli olacağı ve sonuçlarının literatüre katkı oluşturacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Yapılan araştırmanın amacı, görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ve girişimcilik arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ele alınan sosyo-demografik (yaş, anne-baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı vb.) değişkenler ile görsel sanatlar öğrencilerinin yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Sosyo-demografik (cinsiyet, lise okul türü vb.) değişiklikler temelinde oluşturulan gruplar arasında girişimcilik ve yaratıcılık bakımından anlamlı fark olup olmadığı araştırılacaktır. Ayrıca görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık düzeyinin girişimcilik düzeyini, girişimcilik düzeyinde yaratıcılık düzeyini yordayıp yordamadığı incelenecektir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ve girişimcilik arasındaki ilişkileri inceleyerek, alanında yapılmış olan çok az sayıdaki çalışmaları destekleyip literature katkı sağlaması nedeniyle önemli görülmektedir.

Elde edilecek bulguların görsel sanatlar öğrencilerinin yaratıcılıklarının yanında girişimcilik özelliklerinin de eğitim sürecinde geliştirilmesi için katkı sağlayacağı ve eğitim planlarına destek sağlayabileceği düşünülmektedir.

Literatürde yapılan araştırmalara bakıldığında, yaratıcılık ve girişimciliğin arasındaki ilişkisel çalışmaların görsel sanatlar öğrencileri örnekleminde oldukça sınırlı olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmada, daha önce ele alınmamış bir konu olan görsel sanatlar öğrencilerinin yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri, üniversite öğrencileri görüşleri çerçevesinde incelenecektir. Yaratıcılığı ve girişimciliği etkileyen sosyo-demografik faktörler araştırılarak, öğrencilerin küresel vatandaşlık kavramının önem kazandığı bir dünyaya hazırlanmaları, kişisel gelişimlerini yönlendirmeleri için bir zemin oluşturacaktır. Ayrıca araştırmadan elde edilen sonuçların psikoloji, eğitim bilimleri ve görsel sanatlar alanında çalışan uzmanlar tarafından da kullanılabileceği düşünülmektedir.

Problem Cümlesi

Araştırmanın temel problem cümlesi; “Görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma Soruları

Araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen alt problemler:

1. Ele alınan sosyo-demografik değişkenlerle (yaş, kardeş, okuduğu sınıf, teknolojiye ilgi düzeyi, hayal kurma düzeyi, sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyi) bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Türkiye’de öğrenim gören görsel sanatlar öğrencilerinin yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Kadın öğrencilerle erkek öğrenciler arasında bağımlı değişken (yaratıcılık ve girişimcilik) düzeyleri bakımından anlamlı bir fark var mıdır?
4. Eğitim düzeyine göre oluşturulan gruplar (Lisans ve lisanüstü) arasında yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?
5. Görsel sanatlar öğrencilerinin mezun oldukları liseye göre (Meslek Lisesi ve diğer liseler) mezun olanlar bağımlı değişken düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
6. Yaş temelinde oluşturulan gruplar (18-21, 22-29, 30 ve üzeri yaşlar) arasında yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?
7. Sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeylerine göre oluşturulan gruplar arasında yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?
8. Görsel sanatlar öğrencilerinde hayal kurma düzeylerine göre oluşturulan gruplar arasında yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?
9. Görsel sanatlar öğrencilerinin yaratıcılık düzeyi girişimcilik düzeyini anlamlı olarak yordamakta mıdır?
10. Görsel sanatlar öğrencilerinin girişimcilik düzeyi yaratıcılık düzeyini anlamlı olarak yordamakta mıdır?

Araştırmanın Sayıltıları

Bu araştırmanın temel sayıltısı olarak; katılımcıların sosyo-demografik sorulara ve ölçek maddelerine doğru ve içten yanıtlar verdikleri kabul edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, gönüllülük esasına dayanarak 350 görsel sanatlar öğrencisi ile sınırlıdır. Pandemi (Covid-19 hastalık salgını) döneminden dolayı veri toplama süreci internet ortamında ulaşılabilen katılımcılarla sınırlıdır. Nicel ve nitel veri toplama teknikleri aynı anda kullanılamamaktadır. Görüşme ve gözlem yöntemiyle veri toplama imkanı yapılamamıştır. Araştırmada yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi olarak elde edilen bulgular, “Ne Kadar Yaratıcısınız?”, “Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik (ÖAYGÖ)” ölçeklerinde ve kişisel bilgi formunda yer alan sorular ve ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

Tanımlar

Yaratıcılık: Zeka öğelerinin alternatif, benzersiz ve üretmeye dönük kullanıldığı, farklı düşünme yoluyla hem yeni hem de yararlı fikirler üretme becerisidir (Guilford, 1950).

Girişimcilik: Girişimcilik fırsatları görme, risk alma ve yaratıcılığı biraraya getirerek kullanmaktır. (Bozkurt, 2007: 94). Hisrich ve Peters’e (2005) göre girişimcilik; psikolojik, finansal ve sosyal riskleri göze alarak, emek ve zaman vererek farklı bir yenilik için değer yaratma sürecidir.

BÖLÜM 1

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yaratıcılık

1.1.1. Yaratıcılık Kavramı

Yaratıcılık bireyin doğuştan az ya da çok sahip olduğu bir özellik olarak görülmektedir. Yaratıcılığın uygun koşullar altında geliştirilebileceği vurgulanmaktadır. Lowenfeld'e (1953) göre, yaratıcılık insanlara doğuştan gelen bir içgüdüdür. (Akt. İşler ve Bilgin, 2002). Torrance'a (1974) göre ise yaratıcılık; problemlere, sorunlara, eksik unsurlara, bilgi yetersizliğine, uyumsuzluğa karşı hassas ve duyarlı olabilmek; çözüm üretmek, zorluğu nitелеmek, önerilerde ve hipotezlerde bulunmak, yenilemek, üretmek, sınamak ve başkalarına ulaştırmaktır (Akt. Sungur, 1997). Yaratıcılık; zeka öğelerinin alternatif, benzersiz ve üretmeye dönük kullanıldığı, farklı düşünme yoluyla hem yeni hem de yararlı fikirler üretme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Guilford, 1959).

Yaratıcılığın bilimsel olarak kabul görmesi ve hayatın içine dahil olmasındaki etkenlerden biri psikolojinin modern bir disiplin olarak kabul görme sürecidir. O dönemin Amerikan Psikoloji Derneği Başkanı olan Guilford'un da yaratıcılık kavramı üzerinde araştırmalar yapması ile kavram psikoloji literatürüne de girmiştir (Andreasen, 2013). Boden (2004) ise; yaratıcılığı tarihsel ve psikolojik olarak iki ayrı açıdan değerlendirmektedir. Tarihsel yaratıcılığın daha ender ve geleneksel açıdan toplumu etkilediğinden, psikolojik yaratıcılığın ise daha yaygın ve birey odaklı gelişiminden hatta insanların neredeyse çoğunun sahip olduğu bir özellik olmasından bahsetmektedir.

Bireylerde yaratıcılık bilişsel, duygusal, çevresel ve motivasyonel destekle artmaktadır. Psikologlar da yaratıcılık üzerinde bilişsel süreçlerin oldukça etkili olduğunu savunmuşlardır (Guilford, 1950; Ghorbani; Zahrani, 2015). Bickerton (1995), bireylerde yaratıcı düşüncenin oluşmasındaki yetinin dil olduğunu söylemektedir.

Diakidoy ve Kanari (1999), yaratıcılığı bireylerin kendilerine özgü yeteneği ya da niteliği olan bilişsel bir süreç olarak ortaya koymuşlardır. Psikolojik açıdan yaratıcılığın

yapısı, yaratıcı bilişin “üret ve keşfet” (geneplore) biçimi ve modelidir. Buradan da yaratıcılığın çıkışı ikiye ayrılmaktadır. İlk aşama yeni düşüncelerin ve hipotezlerin ortaya çıktığı keyif veren üretken aşamadır. İkincisi ise değerlendirilme ve uygulanmanın yer aldığı keşif aşamasıdır (Finke, Ward ve Smith, 1999).

Yaratıcılık belli bir amaç ya da hedef ile ilgili olan, bu amaca ulaşmada etkili olan yeniliğin üretimine yönlendirmede bulunmak için kullanılmaktadır. Yaratıcılık incelenirken psikolojik ve eğitimsel boyut olarak kişi, süreç, ürün ve buluşturma olarak dört çerçevede ele alınmaktadır (Barron, 1955; Rhodes, 1961). Fikirleri birbirine bağlama, sorunları yeniden tanımlama ve yeni birşeyin ortaya çıkması gibi süreçleri içermektedir. Bu süreç içerisinde yeni güdüler, risk alma ve esneklik gibi bazı kişisel özellikler yer almaktadır (Cropley ve Cropley, 2011).

Yaratıcılık insanın hayatını kaplayan ve kendini ifade etmeye yarayan, bireyselliğin sembolü bir araç niteliğinde görülmektedir. Bu sebeple önemli ve aranır bir özellik olması kaçınılmaz olmaktadır. Bu temelde insanın bireyselleşme yolunda gösterdiği çabanın ilerleme ve gelişim motoru olduğuna işaret edilmektedir (Paul ve Kaufman, 2014).

Yaratıcılık süreci de insan gibi kendini yenilemekte, yeni fikirler, değerli düşünceler, davranışlar, ürünler ortaya koymakta, birbirinden farklı sonuçlar ve özellikler taşıyarak evrimleşmektedir (Picciuto ve Carruthers, 2014). Yaratıcı bireylerin temel özellikleri ise, meraklı, keşfetme ve buluş yetisine sahip, sabırlı, maceracı, hayal gücünü öne çıkaran, farklı bakış açılarıyla düşünebilen, araştırmacı, deneme-yanılma konusunda hevesli ve çıkarım yapabilenler olarak ortaya koymuştur (Üstündağ, 2002). Örneğin üniversite öğrencileri, akademisyenler, hukuk ve iş camiasından farklı grupların katıldığı bir araştırmaya göre yaratıcılık algısının zeka, farklı düşünme, farklı bakış açısı, yenilikçi davranma, hayal kurma ve risk alma ile bağlantılı olarak algılandığı ortaya koymuştur. (Stenberg, 2016).

Yaratıcı düşünen bireyler kararlı, meraklı, işbirlikçi, disiplinli ve hayal gücü yüksek yetkinliklere sahiptirler (Lucas, Claxton ve Spencer, 2012). Ortaya çıkan sorunu duyumsamaya başlayan yaratıcı birey, hem zihinsel hem de duygusal olarak bir yaratıcı düşünme sürecine başlar (Root-Bernstein ve Root-Bernstein, 2003). Bu süreç içine

giren bireyin performansının kaynakları; hayal gücü, gözlem, parçalar ve şekilleri tanıma-anlama, değişkenlerle düşünme ve harekete geçme, modelleme, empati, çoklu fikirler ve dönüştürme becerileri olarak sıralanmaktadır (Root-Bernstein ve Root-Bernstein, 1999).

1.1.2. Yaratıcılığı Etkileyen Etmenler

Yaratıcılık üzerine yapılan ampirik araştırmaların önemli bir kısmı, hangi değişkenlerin yaratıcılık üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkarmaya yöneliktir (Abraham, 2016).

Yaratıcılık doğuştan kazanılan bir özelliktir ve bu gelişimi etkileyen olumlu-olumsuz bir çok faktör vardır. Bunlar gelişimsel, kültürel, duygusal ve toplumsal faktörlere göre gruplandırılmaktadır. Bu etkiler; yaş, cinsiyet, aile, kalıtım, zeka, çevre, eğitim, okul, öğretmen, teknoloji ve sanat gibi bazı kavramları içermektedir. Bazı davranışlar doğuştan, bazı davranışlar ise yaşam boyu gelişim süreci içerisinde ortaya çıkarak kazanılmaktadır. Bu kavramlar bazen tek başlarına bazende birbirleri ile etkileşimde olarak daha fazla etki yaratabilmektedir (Öncü, 2014).

Yaratıcılığı etkileyen faktörlerin başında yaş gelmektedir. İnsanlar zaman içerisinde yaşadığı streslerle başa çıkma ve toplumsal normların getirdiği sınırlandırmaların bir sonucu olarak yaratıcılıktan uzaklaşabilmektedirler. Yaşın artması ve yetişkinlikle birlikte toplumsal norm, kurallar ve sınırlılıklar daha net bir biçimde yaşanmakta, anlaşılmakta ve içselleştirilmektedir. Bu durum da birey üzerinde bir baskı oluşturmakta ve bireyi öngörülen bir kalıba sokarak yaratıcılığını ortaya koymasını engellemektedir (Kenç, 2001). Yaratıcılığın birey üzerinde gelişmesi için bir önceki gelişim döneminin ya da daha evvel yaşanan gelişim dönemlerinin özelliklerinin iyi öğrenilmiş olması gerekmektedir. Çünkü yaratıcılık dönemleri evreli bir nizam içerisinde gelişmektedir. Bireylerde yaratıcılık bilişsel, duygusal, çevresel ve motivasyonel destekle artmaktadır. Psikologlar yaratıcılık üzerinde bilişsel süreçlerin de oldukça etkili olduğunu savunmuştur (Guilford, 1950; Ghorbani ve Zahrani, 2015). Ancak çalışmalar yaratıcılığın, artan yaşa paralel olarak gelişen bilişsel süreçlere rağmen düştüğünü ortaya koymaktadır (Argun, 2012).

Çocukların hayal güçlerini kullanarak ilk yaratıcı üretkenliği 3-5 yaş aralığında ortaya çıkmaktadır (Ataman, 1993). Büyük bir hayal gücüne sahip olan çocuklarda 6-7 yaş itibari ile yaratıcılık düzeylerinin düştüğü görülmektedir (Kara ve Şençiçek, 2015). Okul çağına ve somut işlem dönemine denk gelen bu evrede çocuklar ilkokula başlamasıyla birlikte yaratıcılık düzeylerinde bir azalma yaşanmaktadır. Yaratıcılıkla ilgili genel görüş her bireyin doğuştan yaratıcı olarak dünyaya geldiği ve yaratıcılık düzeyinin ebeveynler, öğretmenler, eğitim sistemi gibi dışsal etmenlerle artabileceği ya da azalacağı yönündedir (Kayar, 2016).

Araştırmalar çocukların yaratıcılıklarının okul ile ilk tanıştıkları yıllarda okul odaklı başarı beklentileri ve kuralları yüzünden sabit kaldığını ya da bunun gerilemeye doğru gittiğini ortaya koymaktadır (Kazu ve Kenç, 2002; Bogoyavlenskaya, 2013). Çocukların ilkokul döneminden itibaren yaratıcılıklarındaki düşüşte olumsuz okul ortamı, eğitim sistemi, öğretim süreçleri ve öğretmen tutumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu noktada öğretmenler sınırlı, hayal gücüne açık olmayan bir eğitim sistemi içerisinde eğitim verdiğinde ya da çocuk üzerinde baskı yarattığında yaratıcılıkta bir duraklama ve gerileme olmaktadır (Gençer, 2014; Toyran, 2015). Aynı zamanda çocukların bu dönemdeki bilişsel gelişimleri doğrultusunda somut işlem döneminde yer alması da nesneleri, kişileri ve durumları daha somut ele almasına yol açmaktadır. Bu durum da öğrencilerin yaratıcılıklarının belli bir kalıba sığdırılarak sınırlandırılmasına yol açabilmektedir. Bu noktada sanat yardımı ile kişilerin yaratıcı düşünce ve akışı yeniden oluşturularak gizli, sınırlandırılmış ve azalmış yaratıcılıklarını tekrar ortaya çıkartmalarına yardımcı olunabilmektedir (Brandoff, 2017).

Araştırmanın katılımcılarının da içinde olduğu beliren yetişkinlik döneminde (18-25 yaş) ve ilk yetişkinlik (25-35 yaşları arası) döneminde üniversite eğitimi içerisinde olan bireyler gelişimsel dönemin özelliklerinden kaynaklı olarak ebeveyn ve sosyal arkadaşlık ilişkileri, duygusal ve sosyal gelişimleri, ortaya koydukları riskli tutumlar ve davranışlar, maruz kaldıkları psikolojik problemlerle karşı karşıya kalabilecekleri gibi bu durumları göz ardı da edebilmektedirler. Özellikle beliren yetişkinlik dönemi için istikrarsızlık, kendine odaklanma, kimlik arayışı, arada kalmışlık ve sonsuz olanaklara sahip olma düşünceleri baskın çıkmaktadır (Arnett, 2000).

Yaratıcılık becerilerini yeniden kazanan ya da yaratıcılığı artan kişiler daha çözüm

odaklı düşünmekte, psikolojik olumsuzluklar ile daha kolay başa çıkabilmektedir (Arrington, 2001; Puig ve ark., 2006). Yapılan araştırmalar psikolojik iyi oluş düzeyi yüksek bireylerin yaratıcılık düzeyinin daha yüksek olduğunu saptamıştır (Lyubomirsky ve ark., 2005; Khosravani ve Gilani, 2007; Abdollahi ve ark., 2008). Özellikle başarı, beceri ve yeterliliklerin önemli olduğu okul çağı dönemlerinin yaratıcılık üzerinde olumsuz etkilere yol açabileceği ortaya koyulmuştur (Memiş ve Duran, 2019). Yaratıcılığın, birçok etmenden olumsuz etkilenmesi de bu durumu daha kritik bir duruma getirmektedir. Bu noktada öğretmenin etkisi oldukça önemlidir. Öğretmenlerin yaratıcılık düzeyinin yeteri kadar olmaması ya da yaratıcılıklarını kullanmamaları bu durumu olumsuz etkilemektedir.

Yaratıcılığı etkilediği düşünülen faktörlerden biri de cinsiyettir. Yaratıcılıkta cinsiyet farklılıkları konusu, önemli ölçüde bilimsel ve toplumsal yarar yaratan, ancak aynı zamanda önemli tartışmalara yol açan bir konudur. Birçok araştırmada cinsiyet farkı incelenmiş, ancak kadınların ya da erkeklerin daha yaratıcı olduklarına dair kesin, net ve tutarlı bulgular ortaya koyamamıştır. Ancak bireyler gelişim dönemlerinden dolayı farklılıklara sahiptirler ve bu farklılıklar doğrultusunda yaratıcılık seviyelerinde ayrışabilirler (Sungur,1997).

Devon Proudfoot ve meslektaşları Aaron Kay ve Christy Koval'ın yaptıkları bir araştırmada yaratıcılığın önyargılı olarak erkeksi bir özellik ile ilişkilendirilmesinden kaynaklı, erkeğin çalışmasının daha yaratıcı olarak seçilme ihtimalinin fazla olduğu ortaya koyulmuştur. Yaratıcılığın daha geniş bir şekilde ele alındığı diğer bir çalışma da ise, kadınların mesleki yaratıcılık bakımından erkeklerden daha üst sıralarda olduğundan bahsedilmektedir. Yine farklı bir araştırmada Ted web konuşmalarına bakıldığında, kadınların yaratıcılığının duruma göre (yaratıcı, bilgilendirici, eğlenceli) erkeklerden daha düşük olduğu ortaya koyulmuştur. Sonuç olarak bu farklılıkların temelinde cinsiyet kalıp yargılarının olduğu görülmektedir (Akt. Adams, 2015).

Yaratıcılığın cinsiyetler üzerinde farklılık göstermesinin yordayıcılarından biri de içinde yaşanılan kültürdür. Kültürel değişkenlerin cinsiyete dayalı sosyal kurallar ve roller açısından önemli ölçüde farklılık göstermesinden dolayı, yaratıcılık üzerinde etkisi vardır. Kültürler arası oluşan bu farklılıklar yaratıcı başarı modelinin oluşmasına da

yansımaktadır. Cinsiyet farklılıklarına ilişkin kalıp yargıların değişmesinde de katkı sağlamaktadır (Simonton, 1992).

Toplumsal kurum olan aile içinde çocuğun yaratıcı tutum ve davranışları edinmesinde anne ve babanın etkisi büyüktür (Dinçer, 1993). Yaratıcılık doğuştan gelen de bir yetenek olduğundan kalıtımın önemi büyüktür. Kalıtım çekirdek ebeveynler olan anne ve babaya benzerlik dışında soya çekimden de ileri gelebilmektedir (Aral, 1990).

Yaratıcı, maceracı ve hayalci ebeveynlerin çocukları da onlar gibi olmaktadır. Yaratıcı özelliklere sahip ebeveynler çocuklarına katı kurallar koymak yerine onlara öğretici ve deneyimletici yöntemler uygulamaktadırlar. Yaratıcı ebeveynlerin günlük sorumluluklarını düzenli yaptığı, yanı sıra sanatsal ve kültürel etkinliklere katıldığı görülmektedir (Singer, 1998). Anne ve babanın tutumları çocukların üzerinde geliştirici ya da köreltici etkiler yapabilmektedir. Çocuklara karşı cezalandırıcı olmak, hayal kurmalarına engel olmak, gerçekçi olmaları için teşvik etmek, yaşlıları ile kıyaslamak ve merak duygularını kırmak çocuklar üzerindeki yaratıcılığı öldürmektedir (Özden, 1998).

Çocukların yaratıcılıklarında ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin etkisi büyüktür. Alt sosyo-ekonomik düzeyde olan ailelerde çocuklara karşı baskıcı, engelleyici, aşırı denetleyici, red edici, iletişimden uzak tutumlar gerçekleşirken, sosyo-ekonomik olarak üst seviyede olan ailelerde çoğunlukla durum tam tersi olarak görülmektedir. Bu duruma ek olarak annenin eğitim durumu da çocukların yaratıcılığını büyük oranda etkilemektedir (Öztunç, 1999).

Anne ve babanın orta yaşlarda olması çocukların yaratıcılıklarının gelişimine olumlu olarak yansımaktadır. Orta yaş ebeveynler çocuk yetiştirmede daha tecrübeli olurken genç ebeveynler deneyim aktarımı konusunda biraz daha yetersiz kalabilmektedirler (Öztunç, 1999).

Ebeveynlerinden birini (özellikle on yaşından önce babalarını) kaybeden çocukların daha yaratıcı olduğu ortaya konulmuştur. Çünkü; klasik sosyalleşmenin dışında kalan çocuk dünyayı daha farklı algılamaktadır (Yılmaz, 1997).

Ailedeki çocuk sayısı ve doğum sırasının yaratıcılığa etkisini ele alan birçok araştırma

bulunmaktadır. İlk doğan çocukların sonraki çocuklara göre daha fazla baskı altında olmaları sebebi ile yaratıcılıkları olumsuz etkilenirken, tek çocuklarda ise ebeveyn baskısının az olması yaratıcılıklarını pozitif yönde etkilemektedir (Gürsoy, 2001: 93). Reo'nun yaptığı araştırma sonucunda yetkin 64 bilim insanından 39'u ilk çocuk, 15'i tek çocuk, 13'ü de ikinci çocuk olarak ortaya koyulmuştur (Kenç, 2001: 53).

Yaratıcılık ve zeka arasındaki ilişki, sosyal bilimlerde sık sık tartışma konusu olmuştur. Zeka da yaratıcılık gibi bireyin doğuştan sahip olduğu bir kazanım ve beceridir. (Öncü, 2010). Yaratıcılık ve zeka arasındaki ilişki değişkendir; Yaratıcı bireyi ayırt edecek durum, zihinsel akışkanlığı ve fazla sayıda alternatif üretme yeteneği olmaktadır. Zeki birey bulunan en iyi ve doğru alternatifi seçme yetenekleriyle tanımlanmaktadır (Guilera, 2011; Baer, 2016).

Yaratıcı bireylerin çoğunda zeka yüksekken, her zeki bireyin yaratıcılığının yüksek olduğu söylenememektedir. Yani yüksek zeka yüksek yaratıcılık kavramına eş değildir (Bayındır, 2013). Buna göre yaratıcılık, zekanın analizi ve sentezini yapabilmek ve kullanabilmekle ilgilidir. Yaratıcı bireylerin zeka seviyeleri (IQ) genelde 120'nin üzerinde olmaktadır. Bu eğilimin üzerindeki zeka seviyesi de altındaki gibi yaratıcı olarak görülmemektedir (Sternberg ve O'Hara, 2000). Torrance'ın araştırmasında zeka ile yaratıcılık arasında korelasyon, IQ'su 120'nin üzerinde olan öğrencilerde 0.20, IQ'su 120'nin altında zeka seviyesi olan öğrencilerde ise 0.50 olarak ortaya koyulmuştur. Yani 120'nin altında IQ'ya sahip olanlarda zeka ile yaratıcılık arasındaki olumlu ilişki daha yüksektir (Akt. Ülgen, 1995: 48).

Getzels, Torrance ve Jakson'un uzun süren çalışmalarında zeka ile yaratıcılık arasında kesin bir ilişkinin olmadığı ortaya koyulmuştur. Bu iki değişken hem birbirini ile yakın hem de birbirinden bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Stenberg yaptığı çalışmada da zeka ve yaratıcılık arasında yüksek bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Barron ve Harrington'un çalışmalarında da yaratıcılığı yüksek olan bireylerin zeka testlerinden yüksek puanlar aldıkları saptanmıştır (McCreae, 1987).

Çocuklar aileleri ile geçirdikleri zaman kadar okulda, öğretmenleri ve arkadaşları ile de vakit geçirmekte ve çeşitli paylaşımlar yapmaktadırlar. Yaratıcılıklarını etkileyen faktörlerden birisi de eğitim yani okul ve öğretmenlerin etkili olduğu süreçtir.

Sungur’a göre, eğitim sisteminde yaratıcılık tutucu, kalıplaşmış, özgünlükten ve yenilikten uzak, eğitimi tamamlamak amacına sıkışmış bir süreç olarak görülmüştür. Yaratıcı eğitim ancak disiplinler arası bir öğretim yaklaşımı ile mümkün olmaktadır. Öyle ki; öğrenciye uygun olarak özelleştirilmiş seçenekler sumaktadır. Öğretmenin her bir öğrencinin öğrenme şekline göre farklı öğretim tekniklerini uygulamasına olanak sağlamaktadır (Sungur, 1997). Öğretmenlerin yaratıcılığa olan bakış açıları, eğitim alanlarının ve programların geliştirilmesi açısından çok önemlidir. Yurt dışında özel yetenekli çocukların yaratıcılıklarının özel bir program ile gelişimi sağlanmaktadır. (Diakidoy ve Kanari, 1999).

Öğretmenlerin yaratıcılık algılarının irdelendiği araştırmalardan elde edilen sonuçlarda; öğretmenlerin çoğu yaratıcılığı özgünlük ve hayal gücünün kullanılarak bireyin kendini ifade etmesi ile ilişkilendirmiş ve yaratıcılığın geliştirilebilir olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak tüm bu düşüncelerine rağmen, yaratıcılığa ulaşmak ve geliştirebilmek için önerilerini ortaya koyamamışlardır (Akt. Fryes ve Collings, 1991).

Cogan ve Reed yaratıcılığın öğretmenin ilgisine bağlı olduğunu düşünmektedirler. Buna bağlı olarak yaratıcılık konusunda öğretmenin kişisel nitelikleri öne çıkmaktadır ve büyük önem teşkil etmektedir. Bu durumun diğer bir ucu ise okula, müfredata ve sisteme bağlıdır. Pedagog Pestalozzi, “Öğretmen saksıdaki çiçeği büyüten değil, saksıyı yapan çömlekçi olmalıdır” sözüyle öğretmenlerin bu konuda ki sorumluluk ve katkılarını ortaya koymuştur (Akt. Duquet, 1953).

Yaratıcılıkta toplumsal çevre oldukça önemli bir etkidir. Bireylerin içinde bulunduğu sosyal çevre imkanları yaratıcılığın düzeyini etkilemektedir. Kuralcı, otoriter ve baskıcı bir çevre içinde alınan eğitimde bireyin yaratıcılığı olumsuz etkilenirken, uyarıcıların daha iyi sunulduğu toplumsal ortamlarda bireyin özgür ve bağımsız ortam bulmasıyla yaratıcılığı artmaktadır (Kandır, 2001). Torrance’nin araştırmalarında yaratıcılığın kültüre göre değişiklik gösterdiği ek olarak davranışları ve gereksinimlerde de farklılık gözlemlendiği ortaya konulmuştur (Akt. Aydın, 1997: 14).

Yaratıcılığın teknolojiyi geliştirmede rolü olduğu kadar, teknolojinin de yaratıcılığın ortaya çıkmasında rolü vardır. İkisinin arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu kaçınılmazdır. Teknolojiler, bireylerin farkındalıkları ile beraber öğrenmeyi, uzmanlığı

ve yaratıcılıklarını arttıracak bilişsel becerilerini geliştirmede ve ortaya koymakta büyük önem teşkil etmektedir (Burleson, 2005). Ancak teknolojik bir yenilik oluşturabilmek için yaratıcılık bir başlangıçtır (Duran ve Saraçoğlu, 2009).

Öğretmenlerin teknoloji alanındaki yenilikleri ve gelişimleri takip etmeleri, bunları eğitim-öğretim programlarına uyarlamaları ve değişime uyum sağlamaları gerekmektedir. Bilgi toplumunun oluşturulması amacıyla eğitim politikaları kapsamında birçok proje uygulanmaktadır. Bu projelerle birlikte öğretmenlerin teknolojiyi mesleki gelişimlerinde kullanmaları amaçlanmaktadır (Çevik ve Baloğlu, 2007). Öğretmenlerin teknolojiyi müfredat ve pedagojik amaçlara uygun olarak kullanabilme yetkinlikleri Teknolojik Pedagojik İçerik Bilgisi (TPİB) yaklaşımı ile Koehler ve Mishra (2006) aracılığıyla incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda öğretmenlerin faaliyetleri teknolojik bilgi ve yeterlilikleri açısından değerlendirilmiştir.

1.1.3. Kuramsal Yaklaşımlar

Bireyler ve toplumlar için önemi ve değeri her geçen gün artan yaratıcılık kavramı, farklı bakış açılarıyla, farklı disiplinlerden gelen uzmanlar ve araştırmacılar tarafından incelenmektedir. Yaratıcılık kavramı ekollere, disiplinlere ve yaklaşımlara göre farklılıklar göstermektedir. Psikolojide insana, bilime ve dış gerçekçiliğe olan bakış açısı temelinde yaratıcılık kavramı geçmişten günümüze uzanan farklı kuramsal yaklaşımlarla tartışılmaktadır.

Psikoanalitik kuram yaratıcılığın dinamikleri, anlatımları, güdülenmeleri ve ortaya koydukları ile ilgilenmektedir (Yavuzer, 1994). Kurama göre, yaratıcılık bireyin bilindiği çatışmalarından ortaya çıkmaktadır. Doymamış istekler ve tatmin olmayan cinsel dürtüler bazen yaratıcılığa bazen de nevroza sebep olmaktadır. Biri gerçeklerden kaçma yönündeyken diğeri ise yüceltme mekanizmasıyla üretme tarafındadır. Psikoanalitik kuramcılar, yaratıcılığı bireyin olumsuz yönleri ile ortaya koymalarından dolayı eleştirilmişlerdir. Öyleki, yaratıcı bireylerin olumsuz kişilik özelliklerine sahip olmalarıyla yaratıcılık kavramını olumsuz bir kavram olarak ortaya koymaktadırlar (Kenç, 2001).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde bir grup Alman psikoloğun çalışmaları ile ortaya çıkan Gestalt yaklaşımını Gestalt benimseyen kuramcılar davranışların bir bütün olduğunu savunmuşlardır. Koffka, Köhler ve Wertheimer gibi kuramın öncüleri yaratıcılık için “üretken düşünce” ve “sorun çözme” görüşleriyle değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Kuramcılar öğrenmede, problemin ana durumunu bütün olarak kavrarken devamında da bu ana yapının parçalarına yeni bir bütün olarak bakmaktadırlar (Çiftçi, 2002).

Yaratıcı davranışa bakış açılarında ortaya çıkan sorunlar yapısal olarak ele alınmaktadır. Sorunla yüzyüze gelen birey önce sorunun neyle ilgili olduğunu bütün ve parçaları ile ilişkilendirerek değerlendirmekte, böylece sorunun asıl ve önemsiz tarafları birbirinden ayrılmaktadır. Bundan dolayı da yaratıcılıkta yapısal doğruluk daha fazla önemli hale gelmektedir (Sungur, 1997).

Rogers ve Maslow’un öncülüğünü yaptığı hümanist kuramda psikoanalitik kuramın aksine bireyin doğasının iyi olduğuna inanılmaktadır. Bu iki kuram yaratıcılık kavramında da ayrılmaktadır. Hümanist kurama göre yaratıcılık hep ilerleyicidir. Yaratıcılığın oluşması için stres yerine rahatlığın, eleştiri yerine kabul ediciliğin önemli olduğu savunulmaktadır. Kuramın yaratıcılık konusunda eleştiri aldığı yönü, Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin son noktası olan kendini gerçekleştirme sürecine yaratıcılığı dahil etmesidir. Buna göre kendini gerçekleştiren bireyler yaratıcı, kendini gerçekleştiremeyen bireyler ise yaratıcılıktan uzak anlamı taşımaktadır. Bu temelde tüm bireylerin hiyerarşik basamakları tamamlayamadığı ya da kendini gerçekleştirme aşamasına ulaşamayacağı düşünüldüğünde yaratıcı bireylerin toplum içinde oldukça az olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Bu durumda da yaratıcılığın bazı bireylere has bir özellik olduğu düşünülebilmektedir. Oysa ki yaratıcılık az ya da çok her bireyde olan bir özelliktir (Sungur, 1992).

Yaratıcı süreç hümanist kuramda çağrışımlar ile açıklanmaktadır. Uzak çağrışım testini gerçekleştiren Mednick, yaratıcılığın olumlu rastlantı, benzerlik ve aracılık ile ortaya çıktığını savunmaktadır. Yaratıcılık; birbirinden uzak ve farklı düşünceleri birbirine yakınlaştıran bir yetenekle gerçekleşmektedir ve bunun içinde bireysel farklılıklar önem teşkil etmektedir. Kısaca; fikirleri organize etme ve bunlara erişme yeteneğinin, fikirler arasında daha uzak ilişkilere izin vererek yaratıcılığa yardımcı olduğunu öne

sürmektedir (Mednick, 1962). Bireyin belleğinde çağrışım için gerekli olan unsurlar olmazsa yaratıcılığa ulaşması zordur. Bireyin yaratıcılığa ulaşabilmesi için deneyim ve bilgi gibi gereksinimlerini karşılaması, uyarıcılarının farkında olması, karışık nesnelere karşı hızlıca ve doğru seçim yapabilme kapasitesine sahip olması gerekmektedir (Sungur, 1997).

Bilişsel gelişim kuramı, insanın içinde yer alan zihinsel süreçlerin biçimi ve yapısıyla, gözlenebilen davranışların nitelikleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. İnsanların algılama, saklama ve bilince tekar getirmeleriyle ilgilenmektedir. (Cüceloğlu, 2005). Kuram; keşif, buluş yapabilecek ve yaratıcı nitelikli bireylerin yetiştirilmesini eğitimin hedefi olarak görmektedir. Feldman'ın yaratıcı kavramı ile Piaget'in gelişim aşamaları arasında da yaratıcılık açısından benzerlikler bulunmaktadır (Sungur, 1997). Piaget bilişsel gelişimi değişime açık, devingen, enerjik ve çevre ile etkileşen temelde ele alırken, onun temelleri üzerine araştırmalar yapan Feldman, Gardner, Lawson ve Gruber ise bilişsel süreçte özümseme ile olgunlaşan düşüncelerin bireyin potansiyel yaratıcılığını ortaya çıkardığını söylemektedirler (Dacey ve Lennon, 1998).

Algısal yaratıcı süreç kuramını geliştiren Schachtel kuramında yaratıcılık konusunda dış dünya ile iletişim kurma ve güdülenmeye vurgu yapmaktadır. Kurama göre yaratıcılık bir nesneye farklı açılardan bakabilmeye imkan veren algısal bir açıktır. Bu algısal eylem geleneksel kurallar ile sınırlandırılmayacağından dolayı da özgündür. Bu eylem, güdülenme ile birlikte ilerletilirse bireyde yaratıcılık ortaya çıkacaktır (Sungur, 1997).

Çevresel yaratıcı düşünme kuramına göre yaratıcı davranış, deneyimlerle öğrenilmiş davranışlardır ve çözüm üretmede özgün bir yol gösterir. Özgün olarak ortaya çıkan yaratıcılık, davranışların desteklenmesi ve eğitilmesi ile sağlanabilmektedir. Çözüm üretmedeki denemeler, çözüm üretilene kadar tekrar eder ve ortaya çıkan süreç zihinde yeni imge olarak yerini almaktadır. Bu imgeler de yeni problem karşısında kullanılmaktadır (Kenç, 2001).

1.1.4. Yurt İçi ve Yurt Dışı Araştırma Bulguları

Yaratıcılık kavramı ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında literatüre katkı sağlayan oldukça fazla bağımsız araştırma yapılmıştır.

Ülkemizde yapılan bir araştırmada 7-11 yaşları arasındaki 50 öğrencinin oluşturduğu örneklem ile yaratıcılık ve psiko-sosyal gelişim arasındaki ilişki incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlarda cinsiyet ve yaş değişkenleri ile öğrencilerin, yaratıcılık ve psiko-sosyal gelişimleri bakımından iki kavram arasında yüksek yönde pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (Eratay, 1993).

Özben ve Argun (2000) birlikte yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri ile yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiş, kadın ve erkek 161 üniversite öğrencisinin yaratıcılık düzeylerini ölçerek farklı değişkenler temelinde oluşturdukları grupları karşılaştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre sanat ve fen bölümlerinde okuyan öğrencilerin yaratıcılık düzeylerinin sosyal bilimler bölümlerinde okuyan öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksek düzeyde farklı olduğu tespit edilmiş, cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde de kızların lehine anlamlı bir fark bulunduğu, yaş, doğum sırası, ebeveyn öğrenim durumu gibi değişkenlerin öğrencilerin yaratıcılık düzeyleri ile anlamlı bir birlikte değişim ilişkisinin (korelasyon) olmadığı ortaya konmuştur.

Demirel ve Coşkun'un (2009), 620 üniversite öğrencisi ile yaptıkları çalışma sonucunda; çeşitli sosyo-demografik özelliklerine göre öğrencilerin meraklılık düzeylerinin yüksek olduğu ve cinsiyet, üniversite giriş puan türü, fakülte, gelir seviyeleri ve başarılarına göre oluşturulan gruplar arasında anlamlı görülmediği bulunmuştur.

Saraçoğlu (2009) yaratıcılık ve yenilik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaları taramıştır. Ortaya konan sonuca göre, bu iki özelliğe sahip bireylerin çoğunda kişilik özelliklerinin ortak olduğu, ancak yenilikçi özelliklere sahip bireylerde sorumluluğun, dışa dönüklüğün ve inisiyatif almanın daha fazla, yaratıcı özelliklere sahip bireylerde ise entelektüel özerklik, yüksek tolerans ve bireyselliğin daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Ayrıca yenilikçi bireylerin dikey, yaratıcı bireylerin yatay düşünce yapılarına sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Zırhlıoğlu, Yıldız, Güven ve Yalçinkaya (2011) ile Yüksel ve Aydoğdu (2013) tarafından yapılan araştırmalarda, öğrencilerin yaratıcılıklarında cinsiyete göre anlamlı

bir fark görülmediği; Erdoğan ve Gök (2011)'ün araştırmalarında ise kadın öğretmen adaylarının lehine anlamlı bir fark ortaya çıktığı bulunmuştur.

Çocukların farklı ve alışılmamış şeyleri tercih etmelerinin yaratıcılık ile ilişkisinin olup olmadığını inceleyen araştırma sonucuna göre; çocukların kendi aralarında farklılaştığı, yaratıcılık özellikleri ve düzeyleri yüksek olan çocukların çevredeki uyaranlarda eşit olmayan, dengesiz ve belirsiz olan durumları ve olayları tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (Maw ve Maw, 1962).

Eğitim sisteminde öğrenmenin daha kolay ve hızlı olması için görsellerin, özellikle resimlerin kullanılmasının rolü ve etkinliği hakkında birçok tartışma vardır. Buna bağlı olarak yapılan bazı araştırmalarda, öğrenme materyalleri olan kitapların içinde resimlerin ve diğer görsellerin öğrenciler için eğlenceli, çekici ve tercih edilir olduğu kanıtlanmıştır (Peeck, 1993).

Edwards ve Springate (1995) araştırmalarında öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmek, kendilerini ifade etmelerini sağlamak için öğretmen ve çocuk merkezli izlenimlere odaklanmışlardır. Çıkan sonuçlarla öğretmenlerin, öğrencilerin yaratıcılıkları ile başbaşa kaldıklarında analiz, sentez, değerlendirme, sembolik anlatımlar, farklı yolları deneme ve keşiflerden yararlanılması konularında dikkatli olunması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Bu süreç içerisinde öğretmenlerin çocuklar için öğrenme, keşfetme devamlılığı ve içiçe geçmişliği olan plan ve programlar yapmaları, ilham veren, özgür, yenilikçi, cesaretlendirici ortamlar hazırlamaları ve karşılıklı olarak iç dünyalarını paylaşmaları için yeteri kadar vakit ayırmalarının gerekliliğini savunmuşlardır.

Cho ve Kim (1999), Kore'de yaptıkları bir araştırmada anaokuluna devam eden çocukların yaratıcılık süreçlerini hızlandırmak adına resimli çocuk kitaplarından nasıl faydalandığını incelemişlerdir. Resimlerinin yüksek çözünürlüklü dikkat çekici olduğu kitapların çocukların zihinlerini geleneksel etkinliklerin ve müfredatın dışına çıkararak, planlı yapılmış derslerle birlikte onların düşüncelerini ve yaratıcılıklarını geliştirdiğini, ders kitaplarının eğitim ve öğretim için tek araç olmadığını, araç olarak kullanıldığı noktada da öğrenci ve öğretmen için motive edici olması gerektiğini ortaya koymuşlardır.

Harris (2003), 400 yetişkin ile yaptığı araştırmada bireysel özelliklerle zeka ilişkisini incelemiş, başarı ve açık sözlülük ile yaratıcılık ölçeğinden alınan puanlara göre bu değişkenler arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki olduğu görüşüne ulaşmıştır.

Kharkurin ve Motalleebi'nin (2008) çalışmalarında, yaratıcılığı etkileyen sosyo-kültürel çevrenin etkileri incelenmiştir. Amerikalı, Rus ve İranlı öğrencilerle birlikte yapılan araştırmaya göre problemler karşısında farklı bakış açıları ile değerlendirme ve çözüm üretebilme yeteneklerinin yaratıcılık üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur.

1.2. Girişimcilik

1.2.1. Girişimcilik Kavramı

Girişimcilik kavramını ilk kullanan kişi Cantillon olmuştur ve ona göre girişimcilik, kar elde etmek için bir iş şekli ortaya çıkarmak ve risk almaktır (Döm, 2012). Girişimcilik fırsatları görme, risk alma ve yaratıcılığı biraraya getirerek kullanmaktır. (Bozkurt, 2007: 94). Başka bir tanıma göre ise girişimcilik, sezdiği ve gördüğü fırsatları elde etme mücadelesidir (Mueller ve Thomas, 2000: 53).

Girişimcilik kavramı her meslek için farklı tanımlamalarla ele alınabilmektedir. Ekomomistlere göre elindeki kaynaklarla korkusuzca risk alarak yatırım ve üretim yaparak farklı bir değer yaratan, bu işten ticari kazanç sağlarken, psikologlara göre kendisine koyduğu hedefe ulaşmak için deneyen, tecrübe edinen, kendi otoritesini oluşturan, rakip ya da ortak olarak refah ve mutluluk odaklı birey girişimci olarak tanımlanmaktadır. Tanımların ortak noktaları ise girişimcilerin ellerindeki güç konusunda güçlü motivasyona sahip oldukları görüşüdür (Hisrich, Peters ve Shepherd, 2005: 10).

Girişimcilik sadece bireyler için değil toplumlar için de önemlidir. Avrupa Birliği ve üyeleri yatırımlarının büyük bir kısmını bilgi toplumlarının uyumu, rekabet odaklı gücün artması, insan gücünün global olarak yayılması, serbest dolaşımı ve iş imkanlarının artırılmasını odağına alarak hareket etmektedir. Avrupa Birliği Horizon 2020 projesi ile sahip olduğu küresel gücü arttırmak üzere çalışmalarda bulunmuş ve altı yıl boyunca tüm yürütülen programları bu çatı altında toplayarak 1 milyon yeni projeye veya araştırmacıya fon yaratarak destek vermiştir. Gelecek politikaları

içerisinde gençlerin girişimcilik, yaratıcılık ve inovasyon odaklı olmalarını sağlamak için eğitim programları önceliklendirilmiştir (GİSEP, 2015-2018).

Ülke nüfusumuzun her yıl artması başta istihdam olmak üzere birçok olumsuzluğu da beraberinde getirirken yaratıcılık ve girişimcilik de aynı oranda önem kazanmaktadır. Bundan dolayı girişimcilik Avrupada olduğu gibi ülkemizin de eğitim politikaları hedefleri içine girmiştir. 2009 yılında alınan kararlar ile girişimcilik eğitiminin küçük yaşlarda başlatılması adına ortaöğretim kurumlarından itibaren bu derslerin verilmesi planlanmıştır (GİSEP, 2015-2018).

Girişimcilik, gençlere kendileri ve ülkeleri için sürdürülebilir ve refah bir gelecek için gerekli olan becerileri ve araçları sağlamakta, bireylerin hayattaki sorunlara karşı beceriler ve deneyimler kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca yeni ticari iş kurmaktan öte, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bireylerin önlerine çıkan fırsatları görmelerine, yeni fikirler geliştirmelerine, inisiyatif yönlerinin güçlenmesine olanak sağlamaktadır. Bundan dolayı bireylerin yeni deneyimler ve beceriler geliştirmesinde, özerk davranışlar sergilemesine olanak tanımaktadır (Okpara, 2007).

Girişimci kişiler, risk alabilme, kendine güvenme, kontrol ve tolere edebilme kabiliyeti, fırsatları görebilme ve değerlendirebilme yeteneği, yaratıcılık, bağımsızlık ve yenilik merakı ile diğer bireylerden ayrılmaktadırlar. Bundan yola çıkarak ülkemizdeki gençlerin karşılaçakları riskler durumunda cesaretleri ve yaratıcılıklarının değerlendirilmesi önem teşkil etmektedir. Bu bireylerin temel özellikleri, dünyadaki gelişmeleri ve fırsatları gören, bunları yeni iş fikrine dönüştürebilen, riskleri alabilen, kaynaklara ulaşabilen, hedef geliştiren, yenileyen ve duygusal zekasını kullanabilmeleridir (Saritaş ve Duran, 2017).

Girişimcilik kavramı içerisinde birbirinden ayrıştırılabilen risk alma, keşfedilemeyi bekleyen fırsatları görme, değişim ile birlikte yenilikçi olma ve duygusal zeka gibi farklı özellikler bulunmaktadır. Girişimci kişiler içinde bulundukları koşullar ya da karşılaştıkları belirsiz durumlar karşısında kazanma arzusuna ve hedefine ulaşabilme ile risk alma eğilimine sahiptirler. Risklerin alınması girişimciler için ilk basamak olarak görülmektedir (Macko ve Tyszka, 2009).

Bir diğerk özellik fırsatları görmektir. Bir girişimci için fırsatları görmek; en uygun zamanda ve durumda mevcut sektörün ve potansiyel pazarın getirdiklerini değerlendirebilmesi ve getireceklerini önceden sezmesi veya görmesidir (Semerci ve Mutlu, 2016: 146). Girişimcilerin fırsatları görmesi ile kendi hedeflerine ulaşabilmeleri için kendilerine inanmaları gerekmektedir. Bu inanç ile sahip oldukları yeteneklerin farkına varmakta ve özgüvenleri yükselmektedir. Girişimci bireylerin genel olarak yapmak istedikleri ve başarılı olmaları konusunda özgüvenlerinin yüksek olduğu görülmektedir (Yüceol, 2018).

Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada girişimcilikte kendine güven (özgüven) ve risk alma faktörleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Üç grup öğrenci ile birlikte yapılan bu çalışmada, ilk grupta bulunan öğrenciler yakın zamanda kendi işlerini kurmak gibi bir fikirleri olmayanlar, ikinci grupta olan öğrenciler bu eğilim içerisinde olup girişimcilik kursuna katılanlar, son grupta olanlar ise okullarını bitirmeden önce girişimci olanlardan (gerçek girişimciler) oluşmaktadır. Sonuçlara göre, gerçek girişimcilerin özgüvenlerinin çok yüksek olduğu, ilk grup öğrencilerinin özgüvenlerinin ise en düşük düzeyde olduğu ortaya koyulmuştur. Diğer taraftan risk karşısında, ikinci ve üçüncü grupta olan öğrencilerin birinci grupta olan öğrencilere göre hipotezi destekleyecek bir sonucun doğrulanmaması ile birlikte, sadece girişimcilerin riskli seçimler yaptığı sonucuna ulaşılmıştır (Macko ve Tyska, 2009).

Bir girişimcinin yenilikçi ve yeni fikirler üretebiliyor olması girişimciliğin başka bir temelidir. Girişimciliğin karakteristik özelliği olarak ihtiyacı ve talebi tespit ederek yeni fikir ile yaratıcı çözümleri topluma sunması gerekmektedir (Dolgun, 2003).

Girişimci bireylerin bir diğerk özelliği duygusal zeka ile ilişkilidir. Mayer ve Salovey'e (1993) göre, duygusal zeka; bireylerin kendisiyle birlikte diğerk bireylerin de duygularını, hislerini ve davranışlarını izlemesi, bunları kendi zihninde tanımlaması, yorumlaması ve buradan ulaştığı bilgileri kendi düşüncelerinde kullanabilme yeteneğidir. Duygusal zeka ile girişimcilik arasında olumlu bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir. Duygusal zeka düzeyleri yüksek olan bireylerin daha kararlı, başarı odaklı, değişime rahat uyum sağlayan, motivasyonlarını yüksek tutabilen, duygularını

kontrolünde daha başarılı ve harekete geçme yetilerine sahip oldukları belirtilmektedir (Somuncuoğlu, 2005).

Girişimcilik aynı zamanda bir süreci yönetebilmektir. Bu süreç; bireyin fırsatları görmesi ve tanıması, fikir geliştirmesi, gerekli olan kaynakların tespit edilmesi ve temin edilmesi, yeni fikrin uygulanması ve yönetilmesi ile birlikte risk alabilmesidir (İrmiş ve diğerleri, 2010).

1.2.2. Girişimciliği Etkileyen Faktörler

Girişimciliği etkileyen faktörlere bakıldığında ticari amaçlı kar etmek dışında aile, sosyal çevre, eğitim, kültür, psikolojik durum, siyasi ve ekonomik etkenler ön planda yer almaktadır (Marangoz, 2008: 23). Çevresel özelliklerin yanında kişisel özellikler de girişimciliği etkilemektedir. Bunlardan bazıları risk alma, başarıma tutkusu, yüksek belirsizlik toleransı, yaratıcılık ve kendine güven duymaktır.

Girişimciler, geleceği görme ve değerlendirme yeteneğine sahip insanlar olarak tanımlanmaktadır. Kişisel özelliklerine bakıldığında başarıya odaklıdırlar, risk ve sorumluluk almak isterler, rutinler yerine değişen işlere odaklanırlar. Bir girişimci enerjik, yaratıcı, becerikli, yeni fırsatlara karşı uyanık, değişen koşullara uyum sağlayabilen, riskleri üstlenebilen, teknolojik değişimlere hakim, projelerin ölçeklerini büyütebilen, rekabet ortamlarını yaratan ve rekabet eden özelliklere sahiptir. Tüm bu özellikler düşünüldüğünde onlar olmadan ekonomide sanayi çarklarının hareket edemeyeceği tartışılmaktadır (Okpara, 2007). Bir girişimciyi tetikleyen ve harekete geçiren ana güç, motivasyon ve güdüleme konusundaki yeteneğidir (Manfred, 1997).

Girişimciliği etkileyen faktörlerin biri de ailedir. Kişi çocukluğundan itibaren ailesinden aldıklarını kendi yaşamına ve geleceğine aktarmaktadır. Bundan dolayı yetiştirilme şekli, kendi kararlarını verebilme özgürlüğü, aldığı sorumluluklar ve kararlar hakkında ailenin desteği, girişimcilik anlayışının oluşmasında itici bir motivasyon oluşturmaktadır. Aile ve sosyal çevrede girişimcilik kavramı önemseniyor ve destekleniyorsa kişi uygun koşullara ulaştığında girişimcilik kültürüne sahip olacaktır (Demircan, 2000: 24). Ebeveynlerin meslekleri, toplum içindeki konumları, sosyal

ilişkileri, çevreleri, akrabalık ilişkileri ve bireyin doğum sırasının girişimci bireylerin ortaya çıkması üzerinde etkisi olmaktadır (İrmiş ve Barutçu, 2012)

Çocuklar ve gençler işbirliği ve rekabet kavramlarıyla ilk önce aile içerisinde tanışır. Bu tanışmanın ana karakterleri ise kardeşlerdir. Kardeşler arasında gerçekleşen rekabet, kıskançlık, öne çıkma, dikkat çekme, ebeveynlere ya da diğer kardeşlere karşı kardeşler arası işbirliği ve duyguları gösterme gibi tüm bu gelişimsel davranışlar, bireylerin daha sonraki hayatlarında onlara girişimcilik için alt yapı oluşturmakta ve tecrübe kazandırmaktadır. Bununla birlikte doğum sırası ve büyük kardeş olarak rol olmakla, aile içinde sorumluluklar verilmesiyle bireylerin girişimciliğe yatkınlıklarının temelleri olduğu savunulmaktadır (İrmiş ve diğerleri, 2010: 86-87)

Bireyin girişimciliğe teşviki çocukluk dönemlerinden itibaren aile içindeki rol modellerden alınan davranışlardan etkilenmektedir. Lambing ve Kuehl'in birlikte yaptıkları girişimcilik adı altındaki çalışmalarında, altı yaşındaki Harrell'in ailesinin ona harçlığını vermemesi ile girişimciliğe yönlendirilmeleri adına ortak bir girişim önerisi getirmişlerdir. Bu teşvik ile limon, şeker ve diğer üretim malzemelerinin babası tarafından karşılanması, Haarrel'in da tezgahın başında durması ile bu girişimcilikten gelen karın da ay sonlarında ortaklaşa paylaşılması üzerine başlayan bir girişimcilik deneyimidir (İrmiş ve diğerleri, 2010: 23).

Girişimciliğin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında eğitimin önemi tartışılmazdır. Eğitim bir toplumun vazgeçilmez unsurudur. Ülkeler ekonomik olarak ilerlemek ve gelişmek için nitelikli insan gücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebeple fırsatları gören ve değerlendiren, risk alan bireyler için girişimcilik becerilerinin eğitimle kazandırılması çok önemlidir (Akyürek, 2013: 56). Raposo ve Paço (2011) eğitim ve girişimcilik arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları araştırmada bu iki kavramın arasında yüksek ve açık bir etkileşimin olduğunu, bunun da ötesinde verilen girişimcilik eğitimlerinin kişinin girişimcilik özelliklerini ve yönünü desteklemesi bakımından oldukça olumlu sonuçlar sağladığını ortaya koymuşlardır. Bunun gibi farklı çalışmaların sonuçlarından da yola çıkılarak, ülkemizde ve Avrupa'daki üniversitelerde, Avrupa komisyonunca ve TÜBİTAK'ın desteğiyle büyük çalışmalar yapılmaktadır.

Meslek seçimleri ve kariyer planlamaları adına bu girişimcilik sürecinin içinde olunması çok önemlidir. Baskıcı, rutin ve ezberciliğin dışında yaratıcı, risk ve sorumluluk almaya yönlendiren, kişisel yeteneklerin dışa aktarılmasına odaklanan bir eğitim içeriği kişinin girişimcilik yönlerini ortaya çıkarırken, geliştirilmesi ve hayata geçmesi ile ilgili olarak daha olumlu yönde etkileyebilmektedir (Marangoz, 2008: 23). Yapılan araştırmalara göre; hızla değişen, geçerliliğini yitiren bilgi akışı yerine, yeni bilgiyi keşfedebilmek, ulaşabilmek ve kullanabilmek odaklı eğitimlerin verilmesinin girişimci nesillerin oluşmasında büyük etkisi görülmektedir (Keleş, 2012).

Koh (1996)'un lisanüstü öğrencilerine, Gürol ve Atsan (2006)'ın da Türkiye'de eğitim alan son sınıf üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmaların sonuçlarına göre; girişimciliğe yatkın olan öğrenciler aynı zamanda yenilikçi, risk alan ve belirsizliğe karşı güçlü durabilenlerdir.

Girişimciliğin gelişiminde kültürün etkisi kaçınılmazdır. Girişimciliği destekleyen toplum ve kültürlerde risk almak ve sorumluluk, bireylerde yayılması istenen davranışlara temel oluşturmaktadır. Bazı kültürler girişimciliği desteklerken bazı kültürler bu girişimi ve oluşumu baskılamaktadırlar. Ülkemizle birlikte dünyada 170 ülke ile eş zamanlı olarak Global Girişimcilik Haftasında düzenlenen ulusal ve küresel çalışmalarla toplumun girişimcilik konusunda önü açılmakta, teşvik edilmekte ve desteklenmektedir (<http://globalgirisimcilikhaftasi.org>, 2020).

Girişimciliği etkileyen faktörler konusunda Weber, batıdaki kapitalizmin başarılı olmasının nedenlerini araştırmıştır. Çalışmasının sosyal yönü “Protestan Çalışma Ahlakı” modeli olarak literature girmiştir ve kültürü girişimcilik içerisinde önemli bir değişken olarak ortaya koymuştur. Weber ailenin ve ülkenin içinde bulunduğu baskın din inancıyla yönlendirilerek alınan eğitimlerin, bireylerin geleceklerini şekillendirmelerini, meslek seçimlerini ve kariyerlerini etkilediğini böylece işverenlerin, sermaye sahiplerinin ve ticari eğitim görmüş kişilerin çoğunlukla protestan olduklarını savunmuştur. Weber tutumlu, azla yetinmeyi bilen, çileci kültürdeki bireylerin girişimcilik eğilimlerinin daha düşük olduğunu öne sürmüştür (Weber, 2008).

Son yıllarda girişimcilikle ilgili dikkat çeken kavramlardan biri de pratik zeka olmuştur. Pratik zeka, girişimcilerin beklenmedik durumlar karşısında hızlı bir şekilde

deneyimlerini kullanarak bu durumlar karşısında harekete geçebilme yetenekleridir. Pratik zekanın girişimcilerin risklerinin büyümeleri esnasında olumlu etkilerinin olduğu iddia edilmektedir. Çünkü pratik zeka, fırsatlardan yararlanmak ve yeni gündemin, yeni dünyanın içinde yer almak için rakiplerinden daha önce davranma becerisi sağlamaktadır. Araştırmalar pratik zekanın yeni girişimlerin büyümesinde ve gelişmesinde yüksek ve hızlı performans sağladığını ortaya koymuştur. Örneğin; daha yüksek pratik zekaya sahip girişimcilerin girişimlerinde yıllık büyüme oranlarının daha büyük olduğu ve daha fazla başarılı girişime sahip oldukları rapor edilmektedir. Pratik zeka daha iyiye ulaşmak ve çarkın sorunsuz dönebilmesi için tekrar ve revizeler ile teşvik sağlamaktadır (Baum ve diğerleri, 2011).

Girişimciliğin oluşmasında pek çok faktör etkili olduğu gibi yaş ve cinsiyet kavramları da etkisini göstermektedir. Çalışmalardan çıkan ortak sonuçlara göre girişimcilik için ilk harekete geçmenin 25 yaşında gerçekleştiği ve girişimcilerin çoğunun erkek olduğu ortaya koyulmaktadır (Yurtsever ve diğerleri, 2006). Singapur’da gerçekleştirilen çalışmalarda geleneksel olan toplumsal ve sosyal rollerinden kaynaklı olarak erkek öğrencilerin oranlarının kız öğrencilerden daha fazla olduğu açıklanmaktadır (Wang ve Wong, 2004).

1.2.3. Kuramsal Yaklaşımlar

Girişimcilik, 20. yy’da Jean Baptiste Say ve Joseph Schumpeter’in psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve ekonomik teori ile ilgili yaptıkları araştırmalarında yerini almıştır. Girişimcilikte ana temel nesnenin insan olduğunu ortaya koyarak, kavrama psikolojik bir yaklaşımda bulunmuşlardır. Girişimcilikle ilgili olarak küresel bir kuram olmadığı gibi ortak bir görüş de yoktur (Arıkan, 2002).

Bilişsel olarak; Gaglio ve Katz (2001), girişimciliğin bireyleri alışılmışın dışında düşünmeye yönlendiren yeni şemalar ile iş fırsatlarını yakalamada önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer araştırmacılar ise; girişimciliğin temellerinin, yaratıcılık ve yetenek gibi bilişsel kapasitelere daha fazla odaklanma olduğunu söylemişlerdir (Baron ve Ensley 2006, Shane ve Venkataraman 2000). İçinde bulunduğumuz bilgi döneminde bilgiyi anlamak ve bilgiler arasında ilişkiler kurabilmek iş fırsatlarının merkezi süreci olarak görülmektedir (Akt. Frese ve Gielnik, 2014).

Girişimciliği anlamak için bilişsel ve davranışsal yönleriyle birlikte daha bütüncül bir bakış açısı gerekmektedir. Bununla birlikte bilişsel ynlerin yeni fikirlere ulaşmada olumlu bir etkileşim oluşturduğunu ortaya koyulmuştur. Bilişsel modele göre aşırı güven, aşırı iyimserliğin bilişsel nyargısıdır. Kimi akademisyenler, bilişsel n yargıların girişimciler ve girişimci olmayanların birbirinden ayrışması durumlarında etken olduğunu öne sürmektedirler. Çünkü bilişsel önyargılar, girişimci bireylerin hızlı karar vermelerini sağlayan bilişsel mekanizmalardır. Girişimciler bu yolculuklarında oldukça fazla engelle karşılaşmaktadırlar. Aşırı güven ve aşırı iyimserlikleri onların duygusal ve bilişsel dirençlerini arttırarak tüm bu engeller karşısında daha güçlü durabilmelerini ve başa çıkabilmelerini sağlamaktadır. Bilişsel nyargılar sayesinde girişimciler, bilişsel kaynaklarına yüklenmeden harekete geçebilirler (Busenitz ve Barney, 1997).

Girişimcilikte, bazı araştırmacıların hipotezlerine göre, yeni bilgilerin yorumlanması yeni fırsatların merkezidir (Mitchell ve diğerleri, 2007) Bireylerin eski bilgileri, gelen yeni bilgilerin yorumlanması aşamasında tarzlarını etkileyen zihinsel koridorlar yaratmaktadır. Yani bilgiler her defasında farklı şekillerde yorumlanıp, farklı iş fırsatlarının keşfine dönüşmektedir. Girişimcilik fırsatları için bilgi farklılıklarının çok önemli olmaması varsayımına karşılık olarak bu sonuç ne çıkmaktadır (Frese ve Gielnik, 2014).

1.2.4. Yurt İçi ve Yurt Dışı Araştırma Bulguları

Haliç niversitesinde okuyan öğrencilerle girişimcilik eğilimlerinin cinsiyet, kardeş sayısı, doğum yeri, ebeveyn mesleği, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi gibi farklı değişkenlere göre incelendiği bir çalışma yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, babasının eğitim düzeyi yüksek olan niversite ğrencilerinin, bağımsızlık talepleri ve kendi işlerine sahip olma eğilimlerinin yüksek olduğu ortaya koyulmuştur (Arslan, 2002).

Yapılan bir başka araştırmada üniversitede girişimcilik ile ilgili bir eğitim gören ve görmeyen öğrenciler okudukları bölümlere göre karşılaştırılarak, alınan girişimcilik eğitiminin öğrenciler üzerindeki etkisine bakılmıştır. Girişimcilik ile ilgili eğitim

alanların bu alanda daha başarılı olabilecekleri varsayımında bulunulmuştur. Süleyman Demirel Üniversitesi işletme bölümü öğrencilerinden son sınıfında okuyanların girişimcilik konusuna daha yakın oldukları, fen edebiyat bölümünde okuyanların ise girişimcilik fikrine daha uzak oldukları ortaya çıkmıştır (Binicioğlu, Taş ve Özmen, 2004: 59-61).

Üniversite öğrencilerinin girişimcilik özelliklerinin ortaya koyulması amacıyla yapılan bir çalışmaya göre, öğrencilerin girişimcilik konusunda yüksek potansiyele sahip oldukları ancak yetersiz bilgilendirme ve yönlendirme nedeniyle ortaya çıkaramadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyetlere göre bakıldığında da kız öğrencilerin daha duygu ve hissel, erkeklerin ise ticari olarak girişimcilik yatkınlıklarının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Cansız, 2007).

Girişimcilik eğitiminin ilköğretim müfredatına eklenmesi önerisi ile ilgili yapılan araştırmada denence ve elde edilen bulgu, bu becerinin küçük yaşlarda bireylere verilmesinin daha güçlü kazanımları ortaya koyacağı olmuştur. Bu çalışma hazırlanırken Almanya, Fransa, Finlandiya, Avusturya eğitim örnekleri incelenerek, ülkemizdeki eksikliklerin giderilmesine yönelik bir model önerisi getirilmiştir (Uğur, 2015).

Günay (2013)'ın Trakya ve Afyon Üniversitelerinde okuyan öğrenciler örnekleminde yaptığı araştırmasında kadınların girişimcilik eğilimlerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu ve kendi işlerini kurmak noktasında ihtiyaç duydukları fırsatlara ulaşabilmeleri ve bu fırsatları yaratabilmeleri konusunda kadınların daha fazla yeteneklere sahip oldukları ortaya koyulmaktadır. Çalışmada öğrenciler arasında yaş ve kendi işlerini kurmak doğrultusunda benzerlikler gözlenirken, cinsiyet özellikleri konusunda farklılıklardan bahsedilmektedir. 18-10 yaşlarında olan öğrencilerin girişimci olma istekleri daha yüksek olurken, ilerleyen yaşlarda bunun aşağı yönde değiştiği ve değişim nedenleri olarak da ilerleyen yaşlarda daha az risk ile işlerini garanti altına alma istekleri olduğu görülmüştür. Buna karşılık Karasal ve Aksu'nun (2014) çalışmalarında sosyal bölümlerde okuyan 20 yaş üstü öğrencilerin girişimcilik eğilimlerinin yüksek olduğu söylenmektedir. Stangler ise (2013) çalışmasında yaş ilerledikçe girişimcilik

eğilimlerinin risk almak istememelerinden kaynaklı olarak düştüğünü ortaya koyulmuştur (Akt. Günay, 2016).

Hong Kong’da 100 yüksek lisans öğrencisi ile bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı; öğrencilerin başarıma ihtiyacı, belirsizliğe hoşgörü, kendine güven, kontrol odağı, risk alma eğilimi ve yenilikçilik gibi girişimci kişilik özelliklerini belirlemektir. Yapılan bu çalışmanın sonucunda, belirsizliğe tolerans, yenilikçilik ve risk alma eğilimlerinin girişimciliğe yatkın olan öğrencilerde, yatkın olmayanlara göre daha fazla olduğu ortaya koyulmuştur (Koh, 1996).

Kırgızistan’da yapılan bir çalışmada girişimcilik eğitimi alan öğrencilerin meslek tercihleri ve girişimcilik eğilimlerine bakılmıştır. Sonuçlara göre öğrencilerin çoğunluğunun girişimciliği yeni dünya sisteminde çok önemli gördükleri ve kendi işletmelerine sahip olma isteklerinin olduğu görülmüştür (İrmiş, 2003).

Wang ve Wong (2004), Singapur’da yaptıkları bir çalışmada, 18 yaş üzeri öğrencilerin girişimcilik özellikleri ve yatkınlıklarını ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Araştırma oldukça geniş ve kapsamlı bir örneklem ile 1998 yılında yapılan bir ankete göre incelenmektedir. Verilere göre Asya’da öğrencilerin girişimciliğe olan ilgileri yüksek bulunurken, yetersiz bilgi ile birlikte alınacak riskler karşısında girişimcilikten vazgeçildiği bulunmuştur. Çalışma sonucunda cinsiyet, ailenin eğitim düzeyi ve girişimci olmaları öğrencilerin girişimciliğini olumlu yönde etkilerken, ebeveynlerin maddi olanaklarının ve geçmiş bağlarının girişimciliğe yönelik herhangi bir etkisinin olmadığı ortaya koyulmuştur.

Chen ve Lai (2010) yaptıkları araştırmalarında girişimcilik eğitiminde verilen bilgilerin, Taiwan’da bulunan hem bir kolej öğrencileri üzerinde hem de üniversite öğrencileri üzerinde olumlu sonuçlara ulaşıldığını ve bu değişkenlerin öğrencilerin girişimci kişilik özelliklerini teşvik ettiğini ve eğilimlerini yükselttiğini ortaya çıkarmışlardır. 1085 öğrenci ile yapılan anket çalışmasında girişimcilik için verilen eğitimlerle birlikte kişinin girişimcilik eğiliminin güçlü olması ile yeni bir iş kurmak ve tutumu arasında güçlü bir ilişki olduğundan bahsetmektedirler.

1.3. Yaratıcılık ve Girişimcilik Arasındaki İlişkiler

Girişimcilik ve yaratıcılık arasındaki ilişkiye bakıldığında, girişimci bir ortamda yaratıcılığın ortaya çıkarak büyümesi, yaratıcılığın yüksek olduğu ortamlarda da girişimciliğin güçlenmesi beklenmektedir. Girişimcilik süreci yaratıcılığı da ortaya çıkarmaktadır. Girişimcilik ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın tetikleyici gücüdür. Yaratıcılık ise ekonominin yatay ve dikey gelişimine katkı sağlamaktadır. Her iki kavramın da temeli insan faktörüdür (Göksel ve Ulucan, 2019).

Tüm yenilikler ve girişimler yaratıcı fikirlerle başlar. Girişimcilikte yaratıcılık bir başlangıç noktasıdır. Yaratıcılık ve girişimciliğin ortaya çıkması ve geliştirilmesinin cinsiyet değişkenine bağlı olmadığı literatürde yapılan araştırmaların sonuçlarında ortaya konmuştur. Bu her iki kavramın bireyde oluşmasını etkileyen faktörlerden biri olan aile içerisinde ebeveynlerin yaratıcılıkları ya da girişimcilik eğilimlerinin yüksek olmasının çocuklar üzerinde de yukarı yönde olumlu etkilerinden bahsedilmiştir. Bir diğer etken olan eğitimin de, bireylerde bulunan yaratıcılık ve girişimcilik kavramları üzerinde olumlu etkisinin geliştirici olduğu ortaya konmuştur. Bireylerin kişilik özelliklerinin bu kavram üzerinde olumlu ve olumsuz sonuçları olduğu söylenebilmektedir. Ancak yaratıcılık kişilik özelliklerine sahip bireylerin girişimcilik eğilimlerinin ya da girişimcilik kişilik özelliklerine sahip bireylerin yaratıcılıklarının da olduğu gibi bir sonuca ulaşamamaktadır. Kültür etkeninin her iki kavram üzerinde etkisinin olduğu tartışılmazdır. Ancak yine de yaratıcılık destekli bir kültürde yetişen bireyin girişimcilik eğilimli olduğu ya da tam tersi bir durumdan bahsedilememektedir (Atak ve Dalgın, 2016).

Yaratıcılık kavramı doğuştan gelebilmesine karşılık, girişimcilik doğuştan gelmez. Ancak girişimcilik, yaratıcılık gibi bireyin çocukluğundan başlayıp yaşamı boyunca şekillenebilen bir kavramdır. Girişimciliğin içerisinde yaratıcılık etkeni iken, yaratıcılık kavramının içinde girişimciliğin etkenliği aranmamaktadır (Top, 2016).

Geleneksel eğitim politikalarına sahip olan Çin gibi ülkelerde, yaratıcılığın ve araştırmacılığın gelişiminin engellendiği, buna karşılık ABD'nin eğitim politikalarının yaratıcılığı ve girişimciliği desteklediği ve artırdığı gözlemlenmiştir. Geleneksel toplumlarda düşünceden ziyade inançların ve ataerkil aile yapılarının baskın olması

girişimcilik eğilimlerindeki yaratıcılık düzeylerinin düşük olmasına neden olarak gösterilmektedir (Okpara, 2007).

Başarılı girişimciler, yaratıcı bir fikir ve bunun uygulanması için bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duyarlar. Girişimcinin sahip olduğu yaratıcılık, yeni bir ürün ile birlikte mevcut durumda olan bir sürecin değişimini de içermektedir. Girişimcilik yaratıcılığı yönlendirirken, yaratıcılık da girişimciliği yönlendirmektedir. Yaratıcılık, girişimci ruhun kalbi, merkezi olarak görülürken aynı zamanda da girişimciliği tetiklemekte ve itici güç olmaktadır. Yaratıcılık ve girişimciliğin ilişkilendirilmesine bakıldığında; yaratıcılıkla birlikte teknolojinin bütünleştirilmesi, girişimcilikteki fikir ve ürünün hayata geçerek ticarileşmesini sağlamaktadır (Fillis ve Rentschler, 2010).

İngiltere’de bulunan bir üniversitenin 180 son sınıf öğrencisi örnekleminde yapılan araştırmada katılımcılara sunulan anketler sonucunda, öğrencilerin kendilerindeki yaratıcılık yeteneklerinin yüksek olması algısı, girişimcilik eğilim ve niyetlerinde yüksek olduğu algısını desteklemektedir. Yani kendini yaratıcı olarak gören birey aynı zamanda da yüksek girişimcilik niyetinde bulunmaktadır. Yapılan çalışmada girişimcilik eğilimleri için iki soru, yaratıcılık eğilimleri için üç soru, ailede desteklenen yaratıcılık için üç soru, üniversitelerde desteklenmesi ile ilgili üç soru sorulmuştur. Katılımcılar en az 10 farklı ülkeden uyruğa sahip, kadın erkek oranları neredeyse eşit ve yaş ortamları ise 20’dir. Yapılan bu çalışma sonuçlarına göre aile rol modellerinin de buradaki olumlu etkisinden bahsedilirken, ilginç olarak üniversitede desteklenen yaratıcılığın öğrencilerin bireysel yaratıcılığı veya girişimci niyetleri üzerinde hiçbir olumlu etkisi olmadığı görölmüştür (Zampetakis, Gotsi, Andriopoulos ve Moustakis (2011).

Galea ve Palaniappan (2009)’ın, Malezya’da ortaokul düzeyinde eğitim gören yedi farklı okul ve 174 öğrenci örneklemini ile yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin girişimcilik eğilimi ile yaratıcı kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlara göre aralarında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur. Öğrencilerde yüksek girişimcilik niyetinin yüksek yaratıcılığı da getirdiği, kendileri adına iş kurma ve çalışma odaklı olduklarını, yenilikçi fikirlere açık olduklarını, yeniliklerden, yeni süreçlerden ve zorlu işleri tercih edebildiklerini ortaya koymaktadır.

Girişimcilerin fırsatları görebilmeleri, yeni fikirler ortaya koyabilmeleri ve yenilik yapabilmeleri için yaratıcılık uzun zamandır girişimciliğin temel bileşeni olarak tanımlanmıştır (Schumpeter, 1934). Yaratıcılık ve girişimcilik kavramlarını tek tek ele aldıktan sonra ortaya çıkan kavram yaratıcı girişimcilik ya da girişimci yaratıcılık olmaktadır. Amabile'ye (1997) göre girişimci yaratıcılık; içsel ve dışsal motivasyonları alabilen, bunları gerektiği gibi kullanabilen, yetenek ve beceri gelişimine sahip ve gelecekteki kazanacağı başarıyı itici güç ödöl vaadiyle tamamlayan, yüksek kişisel ilgi ve bütüncül sinerjidir (Akt. Fillis ve Rentschler, 2010).

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, örnekleme ve veri toplama araçları (ölçekler ve kişisel bilgi formu), verilerin toplanması, verilerin analizi ve süreç hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada öğrencilerin yaratıcılıkları ve girişimcilikleri arasındaki ilişki çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir ve ilişkisel tarama yöntemi ile yapılmıştır. Yapılan araştırmada öğrencilerin yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri bağımlı değişken iken, görsel sanatlar öğrencilerinin cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, ebeveyn eğitim düzeyi, çocukluk ya da ergenliğin geçtiği yer, okuduğu sınıf, mezun olduğu lise, yakın arkadaş sayısı, en sevdikleri sanat dalı - alanı, içe dönük - dışa dönük özellikleri, sosyal - sanatsal ya da kültürel grub üyeliği, sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyleri, hayal kurma seviyeleri, teknolojiye olan ilgileri bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Verilerin toplanması için anket yolu, çözümlenmesinde ve yorumlanmasında istatistiksel yöntemler kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’deki üniversitelerde görsel sanatlar eğitimi gören lisans ve lisan üstü öğrencileri, örneklemini ise uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen 350 kadın ve erkekte oluşan karma görsel sanatlar öğrencileri oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada; katılımcı olan görsel sanatlar öğrencilerinin sosyo-demografik bilgilerine ulaşmak için araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Katılımcı öğrencilerin yaratıcılık düzeylerini ölçmek için “Ne kadar yaratıcısınız?”, girişimcilik düzeylerini ölçmek için de “Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği”nde kullanılan sorularına cevap vermeleri istenmiştir.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Görsel sanatlar öğrencilerinin cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, ebeveyn eğitim düzeyi, çocukluk ya da ergenliğin geçtiği yer, okuduğu sınıf, mezun olduğu lise, yakın arkadaş sayısı, en sevdikleri sanat dalı - alanı, içe dönük - dışa dönük özellikleri, sosyal - sanatsal ya da kültürel grub üyelikleri, sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyleri, hayal kurma seviyeleri, teknolojiye olan ilgilerine göre yaratıcılık ve girişimcilik düzeylerini belirlemeye yönelik 17 sorudan oluşmaktadır. Sorular olgusal, davranış, tutum-inanç ve bilgi içerikleri altında hazırlanmıştır. Anket çalışması iki hafta süreyle, 350 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Kişisel bilgi formu ve ölçeklerin cevapları Türkiye'nin farklı illerinde okuyan 350 görsel sanatlar öğrencileri ile gönüllülük ilkesine göre araştırmacı tarafından toplanmıştır.

Katılımcı öğrencilere sosyo demografik bilgiler dışında aşağıda belirtilen sorular da sorulmuştur.

- En sevdiğiniz sanat dalı-alanını yazınız. (Açık uçlu cevap)
- Herhangi bir sosyal, sanatsal ya da kültürel gruba üyeliğiniz var mı? (Var - Yok)
- Sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? (5'li likert tip)
- Teknolojiye olan ilgi düzeyiniz. (5'li likert tip)
- Hayal kurma düzeyiniz. (5'li likert tip)

2.3.2. “Ne Kadar Yaratıcısınız?” Ölçeği

Araştırma verilerinin toplanmasında, Raudsepp (1979) tarafından geliştirilen ve Sungur (1997) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeğin güvenirlik analizi, Çoban (1999) ve Gülel (2006) tarafından farklı örneklemeler üzerinde yapılarak yaratıcılık ölçeği kullanılmıştır.

Ölçek, kişilerin değerleri, davranışları, motivasyonları, ilgi alanları, bireysel özellikleri gibi farklı değişkenlere göre hazırlanmış olmakla birlikte yetişkin bireylerin yaratıcılıkla ilişkili tutumlarını ölçmektedir. 50 maddeden ve 5'li likert tip şeklinden oluşmaktadır. Ölçek, kesinlikle katılıyorum (2), katılıyorum (1), kararsızım (0), katılmıyorum (-1) ve kesinlikle katılmıyorum (-2) seçenekleri ile puanlanmaktadır. (Yapılan bu araştırmada ise; tamamen katılıyorum (1), az katılıyorum (2), kararsızım (3), çoğunlukla katılmıyorum (4), kesinlikle katılmıyorum (5) şeklinde puanlanmıştır.) Ölçek

puanlamasında 27 madde (1-2-3-5-8-13-14-16-17-19-21-22-23-25-26-27-28-31-32-35-36-41-42-43-44-45 ve 49) tersten puanlanmıştır.

Ölçekteki maddelerden elde edilen puanların toplanması ile ölçeği yanıtlayanların yaratıcılık puanları elde edilmiştir. Ölçek puanları 100 ile 80 arasında olanların yaratıcılık düzeyleri yüksek, 79 ile 60 arasında olanların yaratıcılık düzeyleri ortalamanın üzerinde, 59 ile 40 arasında olanların yaratıcılık düzeyleri orta, 39 ile 20 arasında olanların yaratıcılık düzeyleri ortalamanın altında, 19 ile 0 arasında olanların yaratıcı olmadıkları kabul edilmektedir (Akt: Çoban, 1999). Tek boyutlu olan ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.95 olarak verilmiştir. Ölçekle ilgili olarak yapılan çalışmalarda Cronbach alfa değerini (Bahar) 0.78 ve (Gülel) 0.85 (2006) olarak ortaya koymuşlardır.

2.3.3. Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği (ÖAYGÖ)

Deveci ve Çepni (2015) tarafından geliştirilen 38 maddelik ölçek risk alma, fırsatları görme, kendine güven, duygusal zeka, yenilikçi olma, ve olmak üzere beş alt maddeden oluşmakta ve öğretmen adaylarının girişimcilik özelliklerini ölçmektedir. 1. ve 7. maddeler risk alma alt boyutunu (7 madde), 8. ve 16. maddeler fırsatları görme alt boyutunu (9 madde), 17. ve 23. maddeler kendine güven alt boyutunu (7 madde), 24. ve 30. maddeler duygusal zeka alt boyutunu (7 madde), 31. ve 38. maddeler yenilikçi olma alt boyutunu (7 madde) oluşturmaktadır.

Ölçek 5'li Likert tip biçiminde, tamamen katılıyorum (+2), katılıyorum (+1), kararsızım (0), katılmıyorum (-1) ve kesinlikle katılmıyorum (-2) şeklinde puanlanmaktadır. (Yapılan bu araştırmada ise; tamamen katılıyorum (1), az katılıyorum (2), kararsızım (3), çoğunlukla katılmıyorum (4), kesinlikle katılmıyorum (5) şeklinde puanlanmıştır). Ölçek puanlamasında olumsuz maddeler olan 3, 11, 20, 27 ve 37. maddeler ters kodlanmaktadır.

Ölçeğin güvenirliğini Cronbach alpha ve test-tekrar test tekniği ile sağlamış olup, analizlerden çıkan sonuca göre; en düşük Cronbach alpha güvenirlik katsayısı .77, test-tekrar test tekniği için ise en düşük korelasyon katsayısı .66 bulunmuştur. Bu değerlerin $.70 \leq r \leq .89$ aralığında olması iki değişkenin kuvvetli ilişki gösterdiği anlamına

gelirken, bu değerlerin $.40 \leq r \leq .69$ aralığında olması orta düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Toplanması ve İşlem

Yapılan araştırmada sosyo-demografik bilgi formu, “Ne Kadar Yaratıcısınız?” ve “Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik” ölçekleri birleştirilmiştir. Görsel sanatlar öğrencileri için hazırlanan anket bir yönergeyle ve hep aynı sıra ile internet ortamında iki hafta süreyle paylaşılmış ve gönüllülük esasına göre sunulmuştur. Anket katılımcı öğrencilere elektronik ortamda gönderilmiştir. Toplam 105 soru olarak hazırlanan anketi 350 görsel sanatlar öğrencisi eksiksiz doldurmuştur. İncelenen anketlerde yönergeye uygun olarak cevap verilmeyen 32 cevaplanan anket saptanmıştır ve çıkarılmıştır.

Görsel sanatlar eğitimi alan öğrencilerin, yaratıcılık ve girişimcilikleri arasındaki ilişkinin ölçülmesinde anketi gönüllük esasına uygun olarak cevaplayanların verdikleri yanıtlar ve görüşleri esas alınmıştır. Toplanan verilerle istatistiksel yöntem kullanılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, görsel sanatlar öğrencilerinden toplanan verilerin tümü, SPSS 2.5 programı ile çözümlenmiştir.

Verilerin analizinde parametrik ya da parametrik olmayan analiz tekniklerinin hangisinin seçileceğini belirlemek için önce normallik testleri yapılmıştır. Normallik testi analitik testlerden Shapiro-Wilk testi yapılmış ve verilerin normal dağıldığı görülmüştür. Ayrıca normal dağılım varsayımının karşılandığını desteklemek için çarpıklık-basıklık katsayıları ve histogram grafiği incelenmiştir. Bu temelde değişkenler arası birlikte değişim ilişkileri Pearson Çarpım Momentler Korelasyon analizi, gruplararası karşılaştırmalarda ikili gruplar Bağımsız gruplar t testi, ikiden fazla gruplar ANOVA testi ile, yordayıcı ilişkiler ise Regresyon analizi ile çözümlenmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR

Araştırmanın son bölümünde görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ve girişimcilik arasındaki ilişkiye bakılmış, veri toplama araçları ile toplanan veriler yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Betimsel İstatistikler

Görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ve girişimcilik arasındaki ilişkinin ortaya koyulması amacıyla yapılan çalışmada, araştırmanın örneklemini oluşturan 2020-2021 eğitim öğretim yılında Türkiye’deki farklı üniversitelerde öğrenim gören 318 görsel sanatlar lisans ve yüksek lisans öğrencisinden (248 kadın ve 70 erkek) elde edilen veriler temelinde belirlenen betimleyici istatistikler izleyen kısımda verilmiştir.

Görsel sanatlar öğrencilerinin sosyo-demografik tutumlarının cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, okuduğu sınıf, mezun olduğu lise, teknolojiye olan ilgi düzeyleri, hayal kurma düzeyleri ve sosyal kültürel etkinlik takip etme düzeyine göre dağılımı ve önemli merkezi eğilim ve dağılım ölçütleri aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 1.
Cinsiyet, Okuduğu Sınıf, Mezun Olunan Lise ve Yaş Değişkenleri için
Frekans ve Yüzde Değerleri

Değişken		Frekans	Yüzde	
		<i>f</i>	%	Toplam %
Cinsiyet	Kadın	248	78	78
	Erkek	70	22	100
Okuduğu Sınıf	Lisans	285	89,6	89,6
	Yüksek Lisans	33	10,4	100,0
Mezun Olunan Lise	Diğer Liseler	177	55,7	55,7
	Meslek Lisesi	141	44,3	100,0
Yaş	18 - 21 arası	134	42,1	42,1
	22 - 29 arası	146	45,9	88,1
	30 ve üzeri	38	11,9	100,0

Tablo 1’de görüldüğü üzere örneklem grubu, 248’i kadın (yüzde 78); 70’i erkek (yüzde 22) toplam 318 katılımcıdan oluşmaktadır. Örneklem grubunun 285’i lisans öğrencisi (yüzde 89,6) 33’ü ise yüksek lisans (yüzde 10,4) öğrencisidir. 141 kişi meslek lisesi mezunu (yüzde 44,3) iken kalan 177 kişi ise diğer lise (Lise, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve İmam Hatip Lisesi) mezunudur (yüzde 55,7). Katılımcıların 134’ü 18-21 (yüzde 42,1), 146’sı 22-29 (yüzde 45,9) ve 38’i 30 ve üzeri (yüzde 11,9) yaş grubundadır.

Tablo 2.
Sosyal ve Kültürel Etkinlikler ve Hayal Kurma Sıklığı Değişkenleri için
Frekans ve Yüzde Değerleri

Değişken		Frekans		Yüzde
		<i>f</i>	%	Toplam
Sosyal ve Kültürel Etkinlikleri Takip Etme Düzeyi	Ara sıra	65	20,4	20,4
	Normal	173	54,4	74,8
	Çok sık	80	25,2	100,0
Hayal Kurma Sıklığı	Bazen	66	20,8	20,8
	Sık sık	120	37,7	58,5
	Çok sık	132	41,5	100,0

Tablo 2’ye bakıldığında sosyal ve kültürel etkinlikleri 65 kişinin (yüzde 20,4) ara sıra, 173 kişinin (yüzde 54,4) normal düzeyde ve 80 kişinin (yüzde 25,2) ise çok sık takip ettiği görülmektedir. Hayal kurma sıklığına bakıldığında ise 66 kişinin (yüzde 20,8) bazen, 120 kişinin (yüzde 37,7) sık sık, 132 kişinin (yüzde 41,5) ise çok sık hayal kurduğu görülmektedir.

Tablo 3.
Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği Puanları için
Betimsleyici İstatistik Değerleri

Boyutlar	n	Min	Maks.	$\bar{x}$	Sh _x	ss	Çarpık.	Basık.
Risk Alma	318	19,00	35,00	29,6195	,19922	3,55265	-,603	,205
Fırsatları Görme	318	25,00	45,00	39,4245	,25439	4,53646	-,903	,277
Kendine Güven	318	17,00	35,00	29,3836	,20517	3,65862	-,998	,804
Duygusal Zeka	318	24,00	40,00	34,0912	,23490	4,18890	-,669	-,330
Yenilikçi Olma	318	16,00	35,00	27,8459	,24735	4,41086	-,404	-,414
Toplam Puan	318	115,00	190,00	160,3648	,91298	16,28082	-,683	-,057

Tabloda yer aldığı üzere Öğretmen Adaylarına Yönelik Girişimcilik Ölçeği (ÖAYGÖ) çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında ölçekten alınan puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin 1,5 ve -1,5 aralığında olduğu ve normal bir dağılım gösterdiği görülmektedir.

Tablo 4.
Ne Kadar Yaratıcısınız? Ölçeği Puanları İçin Betimsleyici
İstatistik Değerleri

Boyutlar	n	Min	Maks.	$\bar{x}$	Sh _x	ss	Çarpıklık	Basıklık
Toplam puan	318	133,00	187,00	162,0094	,60167	10,72939	,016	-,57

Tablo 4’de yer aldığı üzere Ne Kadar Yaratıcısınız? Ölçeği (NYYÖ) çarpıklık ve basıklık değerlerine baktığımızda ölçekten alınan puanların çarpıklık ve basıklık değerlerinin 1,5 ve -1,5 aralığında olduğu ve normal bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Bu temelde yapılan analizlerde parametrik teknikler tercih edilmiştir.

3.2. Korelasyon Çözümlemesi Bulguları

Ele alınan sosyo - demografik değişkenlerle (yaş, kardeş, okuduğu sınıf, mezun olduğu lise, teknolojiye olan ilgi düzeyi, hayal kurma düzeyi, sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyi) bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Biçiminde sorulan ilk araştırma sorusunun yanıtını bulmak için uygulanan korelasyon analizinde elde edilen Pearson Korelasyon Katsayısı Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5.

Sosyo-Demografik Değişkenlerle Bağımlı Değişkenler Arasında İlişkiler

Değişkenler	Yaratıcılık	Girişimcilik
Yaş	.135*	.265*
Kardeş Sayısı	-.114*	.069
Okuduğu Sınıf	.002	.218*
Teknoloji İlgi Düzeyi	.051	.150*
Hayal Kurma Düzeyi	.184*	.110*
Etkinlikleri Takip Etme Düzeyi	.139*	.374*

(* $p<0.05$)

Yaş ile toplam girişimcilik ve yaratıcılık düzeyi arasında düşük düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (sırasıyla $r = .265$ ve $r = .135$). Bu bulgu görsel sanatlar öğrencilerinde yaş arttıkça girişimcilik düzeyinin ve yaratıcılık düzeyinin de arttığı anlamına gelmektedir.

Kardeş sayısı ve girişimcilik düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yokken ($p>.05$), yaratıcılık ve kardeş sayısı arasında düşük düzeyli negatif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($p<.05$, $r = -.114$). Özetle kardeş sayısı arttıkça yaratıcılık düzeyinin düştüğü bulunmuştur.

Okuduğu sınıf ve yaratıcılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yokken ($p>.05$), girişimcilik ile arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görölmüştür. ($p<.05$, $r = .218$) Özetle eğitim düzeyi arttıkça girişimcilik düzeyinin de arttığı görölmektedir.

Teknolojiye olan ilgi düzeyi ve yaratıcılık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yokken ($p>.05$), girişimcilik ile düşük düzeyde pozitif bir ilişkinin olduğu görölmüştür ($p<.05$, $r = .150$). Özetle teknolojiye olan ilgi düzeyi arttıkça girişimcilik düzeyinin de arttığı görölmektedir.

Hayal kurma düzeyi ile toplam girişimcilik ve yaratıcılık düzeyi arasında düşük düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (sırasıyla $r = .110$ ve $r = .184$, $p<.05$). Bu bulgu görsel sanatlar öğrencilerinde hayal kurma düzeyi arttıkça girişimcilik düzeyinin ve yaratıcılık düzeyinin de arttığı anlamına gelmektedir.

Sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyi ile yaratıcılık düzeyi arasında düşük düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişki varken ($r = .139$, $p<.05$), girişimcilik ile orta düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görölmektedir ($r = .374$, $p < .05$). Bu bulgu görsel sanatlar öğrencilerinde sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyi arttıkça girişimcilik ve yaratıcılık düzeyinin de arttığı anlamına gelmektedir.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda doğum sırası, yakın arkadaş sayısı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi ile yaratıcılık ve girişimcilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görölmüştür ($p>.05$).

Türkiye’de öğrenim gören görsel sanatlar öğrencilerinin yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Araştırma sorusu korelasyon analizi ile yanıtlanmış elde edilen sonuçlar Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6.

Bağımlı Değişkenler ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaratıcılık	Girişimcilik	Kendine Güven	Fırsatları Görme	Risk Alma	Duygusal Zeka	Yenilikçi Olma
Yaratıcılık	1						
Girişimcilik	.210**	1					
Kendine Güven	.073	.813**	1				
Fırsatları Görme	.187**	.875**	.687**	1			
Risk Alma	.255**	.757**	.557**	.603**	1		
Duygusal Zeka	.034	.776**	.531**	.603**	.463**	1	
Yenilikçi Olma	.283**	.771**	.511**	.573**	.465**	.481**	1

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 6’da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson korelasyon analizi sonucuna göre katılımcıların toplam girişimcilik düzeyi ile yaratıcılık düzeyi arasında düşük düzeyli, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = .210$) olduğu görülmektedir ($p < .01$).

Ayrıca görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ile girişimcilik alt boyutlarından fırsatları görme ($r = .187$), risk alma ($r = .255$) ve yenilikçi olma ($r = .283$) arasında düşük düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < .01$). Bulgu katılımcıların fırsatları görebilme, risk alabilme ve yenilikçi olma düzeylerinin artışıyla yaratıcılık düzeylerinin de arttığı anlamına gelmektedir. Kendine güven ve duygusal zeka alt boyutları ile yaratıcılık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($p > .05$).

3.3. Gruplar Arası Karşılaştırmalar

Kadın öğrencilerle erkek öğrenciler arasında bağımlı değişken (yaratıcılık ve girişimcilik) düzeyleri bakımından anlamlı bir fark var mıdır? Şeklinde belirlenen

araştırma sorusunun yanıtı için bağımsız gruplar t-testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7.

Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	n	$\bar{x}$	ss	Sh_x	t testi		
						t	sd	p
Yaratıcılık	Kadın	248	162,23	10,92	,69	,714	316	,476
	Erkek	70	161,20	10,08	1,20			
Girişimcilik	Kadın	248	161,67	16,34	1,03	2,734	316	,007
	Erkek	70	155,71	15,28	1,82			

Tablo 7’de görüldüğü gibi görsel sanatlar öğrencilerinde girişimcilik ve yaratıcılık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre katılımcıların girişimcilik puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterirken ($t=2,734$, $p<.05$), yaratıcılık düzeylerinin cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0.05$). Kadınların girişimcilik düzeyleri (ortalama 161.67, $ss=16.34$) erkeklerin girişimcilik düzeyinden (ortalama 155.71, $ss= 15.28$) anlamlı olarak daha yüksektir.

Eğitim düzeyine göre oluşturulan gruplar (Lisans ve Yüksek Lisans) arasında yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı bir fark var mıdır? Şeklinde belirlenen araştırma sorusunun yanıtı için bağımsız gruplar t-testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8.

Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Okudukları Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	n	$\bar{x}$	ss	Sh_x	t testi		
						t	sd	p
Yaratıcılık	Lisans	285	161,65	10,84	,64	-1,783	316	,076
	Yüksek Lisans	33	165,15	9,30	1,62			
Girişimcilik	Lisans	285	159,52	16,43	,97	-2,750	316	,006
	Yüksek Lisans	33	167,67	13,04	2,27			

Tablo 8’de görüleceği üzere her iki değişken puanlarının okudukları eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre girişimcilik puanlarının eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaştığı bulunmuştur. Yüksek lisans öğrencilerinin girişimcilik düzeyi (ortalama 167.67, ss=13.04) lisans öğrencilerinin girişimcilik düzeyinden (ortalama 159.52, ss=16.43) anlamlı olarak daha yüksektir ($t = - 2,750$, $p < 0.05$). Yaratıcılık düzeylerinin eğitim düzeyine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p > 0.05$).

Görsel sanatlar öğrencilerinin mezun oldukları liseye göre (Meslek Lisesi ve diğer liseler) mezun olanlar bağımlı değişken düzeyleri farklılaşmakta mıdır? Şeklinde belirlenen araştırma sorusunun yanıtı için bağımsız gruplar t-testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9.

Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Mezun Olunan Lise Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	n	$\bar{x}$	ss	Sh_x	t testi		
						t	sd	p
Yaratıcılık	Diğer Liseler	177	162,3164	11,43367	,85941	,571	316	,568
	Meslek Lisesi	141	161,6241	9,80054	,82535			
Girişimcilik	Diğer Liseler	177	161,1469	15,89600	1,19482	,960	316	,338
	Meslek Lisesi	141	159,3830	16,75652	1,41115			

Tablo 9’da görüleceği üzere her iki değişken (yaratıcılık ve girişimcilik) puanlarının mezun olunan lise (Meslek Lisesi ve diğer liseler) değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre hem yaratıcılık hem de girişimcilik düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Yaş temelinde oluşturulan gruplar (18-21 yaşlar, 22-29 yaşlar, 30 ve üzeri) arasında yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı bir fark var mıdır? Şeklinde belirlenen araştırma sorusunun yanıtı için ANOVA analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10.

Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Yaş Gruplarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçek	Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	p
Girişimcilik	18-21 arası	134	158,12	16,10	G.arası	6342,181	2	317,1	12,859	,000
	22-29 arası	146	159,30	16,45	G.içi	77683,504	315	246,61		
	30 ve üzeri	38	172,40	10,35	Toplam	84025,686	317			
Yaratıcılık	18-21 arası	134	160,39	10,83	G.arası	621,773	2	310,88	2,730	,067
	22-29 arası	146	163,06	10,70	G.içi	35871,198	315	113,87		
	30 ve üzeri	38	163,71	9,97	Toplam	36492,972	317			

Tablo 10’da görüldüğü üzere her iki değişken (girişimcilik ve yaratıcılık) puan ortalamalarının yaş değişkenine göre oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, sadece girişimcilik puanlarının yaş grupları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği görülürken ($F_{(2,315)} = 12,85; p < .05$), yaratıcılık puanlarının yaş değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($F_{(2,315)} = 2,73; p > .05$).

Görsel sanatlar öğrencilerinde girişimcilik puanlardaki bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir. Hangi çoklu karşılaştırma (post-hoc) tekniğinin kullanılacağını seçmek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, grup varyansların homojen olduğu görülmüştür ($p > .05$). Bu yüzden varyansların homojen olduğu durumlarda kullanılan Tukey çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen tamamlayıcı analiz sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 11.

Katılımcıların Girişimcilik Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamamlayıcı Analiz (Tukey Testi) Sonuçları

Puan	(i)Yaş	(j) Yaş	$\bar{X}_i - \bar{X}_j$	Sh _x	p
Girişimcilik	18 - 21 arası	22 - 29 arası	-1,17512	1,94634	,907
		30 ve üzeri	-14,27533*	2,17969	,000
	22 - 29 arası	18 - 21 arası	1,17512	1,94634	,907
		30 ve üzeri	-13,10022*	2,16141	,000
	30 ve üzeri	18 - 21 arası	14,27533*	2,17969	,000
		22 - 29 arası	13,10022*	2,16141	,000

Tablo 11’de görüldüğü üzere tamamlayıcı analiz sonuçlarına göre katılımcıların girişimcilik puanlarında, 30 ve üzeri yaş grubunun hem 18-21 yaş grubu hem de 22-29 yaş grubundan, 30 ve üzeri yaş grubu lehine anlamlı farklılık göstermektedir (p<.05).

Sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeylerine göre oluşturulan gruplar arasında yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı bir fark var mıdır? Şeklinde belirlenen araştırma sorusunun yanıtı için ANOVA analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12.

Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılık Düzeylerinin Etkilerini Takip Etme Sıklıkları Değişkenine Göre Oluşturulan Gruplar Arasında Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçek	Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	p
Yaratıcılık	Ara sıra	65	161,34	11,28	G.arası	869,69	2	434,843	3,845	,022
	Normal	173	160,95	10,47	G.içi	35623,29	315	113,090		
	Çok sık	80	164,85	10,45	Toplam	36492,97	317			
Girişimcilik	Ara sıra	65	150,03	15,65	G.arası	12566,42	2	6283,212	27,697	,000
	Normal	173	160,37	14,87	G.içi	71459,26	315	226,855		
	Çok sık	80	168,75	14,99	Toplam	84025,69	317			

Tablo 12’de görüldüğü üzere katılımcıların girişimcilik ve yaratıcılık puanlarının sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme sıklıkları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda hem girişimcilik puanlarının ($F_{(2,315)}=27,69$; $p<.05$) hem de yaratıcılık puanlarının etkinlikleri takip etme sıklıkları değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. ($F_{(2,315)}=3,85$; $p<.05$).

Yaratıcılık ve girişimcilik puanlarında görülen gruplar arasındaki bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir. Hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağını seçmek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, grup varyansların homojen olduğu görülmüştür ($p>.05$). Bu yüzden varyansların homojen olduğu durumlarda kullanılan Tukey çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen tamamlayıcı analiz sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 13.

Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılıklarının Etkinlikleri Takip Etme Sıklığı Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamamlayıcı Analiz Sonuçları

Puan	(I)Sıklık	(J) Sıklık	$\bar{X}_i - \bar{X}_j$	Sh_x	p
Yaratıcılık	Ara sıra	Normal	,39048	1,54711	,965
		Çok sık	-3,51154	1,77580	,119
	Normal	Ara sıra	-,39048	1,54711	,965
		Çok sık	-3,90202*	1,43782	,019
	Çok sık	Ara sıra	3,51154	1,77580	,119
		Normal	3,90202*	1,43782	,019
Girişimcilik	Ara sıra	Normal	-10,33917*	2,19120	,000
		Çok sık	-18,71923*	2,51511	,000
	Normal	Ara sıra	10,33917*	2,19120	,000
		Çok sık	-8,38006*	2,03641	,000
	Çok sık	Ara sıra	18,71923*	2,51511	,000
		Normal	8,38006*	2,03641	,000

p < .05

Tamamlayıcı analiz sonuçlarına göre görsel sanatlar öğrencilerinin girişimcilik puanlarında normal takip eden ve ara sıra takip eden gruplar arasında normal takip edenler lehine, çok sık takip eden ve normal takip eden gruplar arasında çok sık takip edenler lehine ve çok sık takip edenlerle ara sıra takip eden gruplar arasında çok sık takip edenler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır (p<.05). Yani takip etme sıklığı arttıkça girişimcilik puanları da artmaktadır.

Ne Kadar Yaratıcısınız? Ölçeği puanlarına göre çok sık takip eden ve normal takip eden gruplar arasında da çok sık takip eden grup lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır (p<.05).

Görsel sanatlar öğrencilerinde hayal kurma düzeylerine göre oluşturulan gruplar arasında yaratıcılık ve girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı bir fark var mıdır?

şeklinde belirlenen araştırma sorusunun yanıtı için ANOVA analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14.

Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılıklarının Hayal Kurma Sıklığı Gruplarına Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Ölçek	Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	Var.K.	KT	Sd	KO	F	p
Yaratıcılık	Bazen	66	159,88	11,87	G.arası	1888,22	2	944,111	8,594	,000
	Sık sık	120	160,00	9,51	G.içi	34604,75	315	109,856		
	Çok sık	132	164,90	10,59	Toplam	36492,97	317			
Girişimcilik	Bazen	66	155,32	18,47	G.arası	2168,18	2	1084,090	4,172	,016
	Sık sık	120	161,23	14,65	G.içi	81857,51	315	259,865		
	Çok sık	132	162,10	16,15	Toplam	84025,69	317			

Tablo 14’de görüldüğü üzere katılımcıların girişimcilik ve yaratıcılık puanlarının hayal kurma sıklıkları değişkenine göre oluşturulan gruplar arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda hem girişimcilik puanlarının $F_{(2,315)}=4,17$; $p<.05$) hem de yaratıcılık puanlarının hayal kurma sıklıkları değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. ($F_{(2,315)}=8.59$; $p<.05$)

Katılımcıların girişimcilik ve yaratıcılık puanlarındaki bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir. Hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, grup varyansların homojen olduğu ($p>.05$) durumlarda Tukey, homojen olmadığı durumlarda ise Tamhane çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen tamamlayıcı analiz sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 15.

Katılımcıların Girişimcilik ve Yaratıcılıklarının Puanlarının Hayal Kurma Sıklığı Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamamlayıcı Analiz Sonuçları

Puan	(I)Yaş	(J) Yaş	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	Sh_x	p
Yaratıcılık	Bazen	Sık sık	-,12121	1,69917	1,000
		Çok sık	-5,02273*	1,72696	,013
	Sık sık	Bazen	,12121	1,69917	1,000
		Çok sık	-4,90152*	1,26623	,000
	Çok Sık	Bazen	5,02273*	1,72696	,013
		Sık sık	4,90152*	1,26623	,000
Girişimcilik	Bazen	Sık sık	-5,91515*	2,47040	,045
		Çok sık	-6,78030*	2,43023	,015
	Sık sık	Bazen	5,91515*	2,47040	,045
		Çok sık	-,86515	2,03328	,905
	Çok Sık	Bazen	6,78030*	2,43023	,015
		Sık sık	,86515	2,03328	,905

Tamamlayıcı analiz sonuçlarına göre katılımcıların Girişimcilik Ölçeği puanlarında çok sık hayal kuran grup ile bazen hayal kuran grup arasında çok sık hayal kuran grup lehine, bazen hayal kuran grup ile sık sık hayal kuran grup arasında sık sık hayal kuran grup lehine istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p<.05$). Ne Kadar Yaratıcısınız? Ölçeği puanlarında çok sık hayal kuran grup ile sık sık ve bazen hayal kuran gruplar arasında çok sık hayal kuran grup lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($p<.05$). Ayrıca sık sık ve bazen hayal kuran gruplar arasında sık sık hayal kuran grup lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($p<.05$).

3.4. Regresyon Analizi Bulguları

Görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık düzeyinin girişimcilik düzeyi üzerinde yordayıcı bir etkisi var mıdır? şeklinde belirlenen araştırma sorusunun yanıtı için regresyon analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16.

Katılımcıların Yaratıcılık Düzeyinin Girişimcilik Düzeyini Yordama Düzeyine İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	SH.	β	t	p
Sabit	108,85	13,55		8,032	,000
Yaratıcılık	,32	,08	,210	3,810	,000
Bağımlı Değişken: Girişimcilik					
R=,21	R²=,04	F_(1, 316)= 14,516	p<.001		

Görsel sanat öğrencilerinde yaratıcılık ile girişimcilik arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan basit doğrusal regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F= 14,516$; $p<0.01$). Girişimciliği belirleyicisi olarak yaratıcılığın açıklayıcılık gücünün zayıf olduğu görülmüştür ($R^2=0,04$). Yaratıcılık puanının girişimcilik puanındaki varyansın % 4’ünü açıkladığı görülmektedir ($R=,21$ $R^2=,04$ $F_{(1, 316)}= 14,516$, $p<.001$). Yaratıcılık düzeyi puanı girişimcilik puanını arttırmaktadır ($\beta=0,210$; $p<.05$).

Görsel sanatlar öğrencilerinde girişimcilik düzeyinin yaratıcılık düzeyi üzerinde yordayıcı bir etkisi var mıdır? şeklinde belirlenen araştırma sorusunun yanıtı için regresyon analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 17’da gösterilmiştir.

Tablo 17.

Katılımcılarda Girişimcilik Düzeyinin Yaratıcılık Düzeyini Yordama Düzeyine İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	SH.	β	t	p
Sabit	139,86	5,84		23,937	,000
Girişimcilik	,138	,036	,210	3,810	,000
Bağımlı Değişken: Yaratıcılık					
R=,21	R²=,04	F_(1, 316)= 14,516	p<.001		

Görsel sanat öğrencilerinde girişimcilik ile yaratıcılık arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek üzere yapılan basit doğrusal regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F= 14,516$; $p<0.01$). Yaratıcılığın belirleyicisi olarak girişimciliğin açıklayıcılık gücünün zayıf olduğu görülmüştür ($R^2=0,04$). Girişimcilik puanının yaratıcılık puanındaki varyansın % 4'ünü açıkladığı görülmektedir ($R=,21$ $R^2=,04$ $F_{(1, 316)}= 14,516$, $p<.001$). Girişimcilik düzeyi puanı yaratıcılık puanını arttırmaktadır ($\beta=0,210$; $p<.05$).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık ve girişimcilik arasındaki ilişkileri incelenmiştir. Bu bölümde, toplanan veriler ve bulgulardan yola çıkarak araştırma sonuçları ile karşılaştırmalar yapılmış, sonuç ve önerilerde bulunulmuştur.

Yapılan bu araştırmada örneklem grubuna yönelik olarak yaratıcılık ile yaş arasında düşük düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu görsel sanatlar öğrencilerinde yaş arttıkça yaratıcılık düzeyinin de arttığını göstermektedir. Yaratıcılıkla ilgili genel görüş her bireyin doğuştan yaratıcı olarak dünyaya geldiği, yaratıcılık düzeyinin aile ve eğitim sistemi gibi dışsal etmenlerle artabileceği ya da azalacağı yönündedir (Kayar, 2016). İnsanlar zaman içerisinde yaşadığı streslerle başa çıkma ve toplumsal normların getirdiği sınırlandırmaların bir sonucu olarak baskılanırlar ve birey bir kalıba sokularak yaratıcılıktan uzaklaşabilmektedir. Çocuklarda ise somut işlem dönemine denk gelen okul çağında yaratıcılık düzeylerinde bir azalma yaşanmaktadır (Kenç, 2001). Çalışmalar yaratıcılığın, artan yaşa paralel olarak gelişen bilişsel süreçlere rağmen düştüğünü ortaya koymaktadır (Argun, 2012). Literatürdeki bu bulgular yapılan araştırmanın sonucu ile kısmen tutarlı değildir. Araştırmanın başında görsel sanatlar öğrencilerinin özel alanlarından dolayı bu sonucun yüksek düzeyli ve olumlu olarak farklılaşacağı düşünülmektedir.

Araştırmaya göre girişimcilik ile yaş arasında düşük düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve yaş arttıkça girişimcilik düzeyi de artmaktadır. Çalışmalardan çıkan genel sonuçlara göre 20-25 yaş girişimcilik için ilk harekete geçme yaşı olarak görülmekte, araştırmada elde edilen bulgu bu yöndeki literatürü desteklemektedir (Karasal ve Aksu, 2014; Yurtsever ve diğerleri, 2006). Literatürde farklı bir görüş ve ortaya çıkan bulgunun karşıtı olarak Günay'ın (2013) çalışmasının sonucuna göre 18 yaşına kadar girişimcilik istekleri daha yüksek olurken, yaş ilerledikçe bu istek aşağı yönde düşmektedir ve değişim nedenleri olarak da ilerleyen yaşlarda daha az risk ile işlerini garanti altına alma istekleri olduğu görülmüştür. Benzer bir çalışmada Stangler (2013) tarafından ortaya koyulmuştur ve yaş ilerledikçe girişimcilik eğilimlerinin risk almak istememelerinden kaynaklı olarak düştüğünü gözlemlenmiştir (Akt. Günay,

2016). Bu temelde çalışmada elde edilen bulgu literatür ile tutarlı değildir. Bunun nedeni de örneklemin kalıpyargılardan uzak düşünce yapısını ve girişimciliği destekleyen bir eğitim sistemi içerisinde olmaları olabilir. Teknolojinin hızlı gelişimi ile tüm pazarların buna bağlı hale gelmesi, insan gücünün dünya üzerinde serbest dolaşımı ve kaynaklara kolay ulaşılabilmesi ve tüm bu sisteme özellikle gençlerin çok daha hızlı adapte olarak riske girmekten kormamaları sebebiyle girişimcilik davranışlarının yükseldiği, ülkede nüfus artarken genç nüfusunda yaş ortalamasının yukarı çıkması, istihdamın azalması ile ekonomik darlığın bireysel tetikleyici güce dönüşmesi, iş fırsatlarının ve yaratma kaynaklarının kişisel alanlardan da keşfedilmesi, yürütülmesi ve yönetilebilmesiyle literatürden farklılaştığı düşünülmektedir.

Görsel sanatlar öğrencileriyle yapılan bu araştırmada kardeş sayısı ile yaratıcılık arasında düşük düzeyli, negatif bir ilişki bulunmuştur ve kardeş sayısı arttıkça yaratıcılık düzeyi düşmektedir. Literatürde üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada kardeş sayısı fazla olan ve özellikle ilk doğan çocukların daha yaratıcı oldukları ortaya koyulurken, farklı bir çalışmada ise kardeş sayısı ile yaratıcılık arasında bir ilişki bulunamamıştır. (Baer ve arkadaşları, 2005; Bulut, 2014). Reo'nun yaptığı araştırma sonucunda 64 bilim insanından 39'u ilk çocuk, 15'i tek çocuk, 13'ü de ikinci çocuk olarak ortaya koyulmuştur (Kenç, 2001: 53). Farklı bir araştırmaya göre ilk doğan çocukların sonraki çocuklara göre daha fazla baskı altında olmaları sebebi ile yaratıcılıkları olumsuz etkilenirken, tek çocuklarda ise ebeveyn baskısının az olması yaratıcılıklarını pozitif yönde etkilemektedir (Gürsoy, 2001: 93). Bu temelde literatürde farklı bulgular yer almaktadır. Ancak bu araştırmadan beklenti ile sonuçlar tutarlı değildir. Beklenti kardeş sayısı arttıkça yaratıcılığında artacağı yönünde olmuştur. Çünkü her bir kardeş diğer kardeşine rol model olacağı, oyun, keşif ve proje arkadaşı olacağı, keşfetme ve öğrenme aşamasında sürece destek olacağı düşünülmektedir. Araştırmadan çıkan bulgudan ekonomik kaygılar ve zorluklar yaşayan ebeveynlerin daha az çocuk sahibi olmaları sebebiyle daha yaratıcı bir nesile ulaşılmasının ortaya koyulabileceği öngörülmektedir.

Araştırma bulgusuna göre kardeş sayısı ve girişimcilik arasında bir ilişki bulunamamıştır. Literatüre göre kardeşler arasında gerçekleşen rekabet, kıskançlık, öne çıkma, dikkat çekme, işbirliği ve duyguları gösterme gibi tüm bu gelişimsel davranışlar,

bireylerin daha sonraki hayatlarında onlara girişimcilik için alt yapı oluşturmakta ve tecrübe kazandırmaktadır. (İrmiş ve diğerleri, 2010: 86-87) Araştırma sonucunda çıkan bulgu literatür ile tutarlı değildir. Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan bulgu beklenti ile de tutarlı değildir. Beklenti kardeş sayısının artması ile girişimcilik düzeyinde atması yönünde düşünülmüştür. Aile içinde bireylerin farklı sorumluluklar alması, rekabet ve işbirliği ortamının yükselmesi, kardeşlerin sosyalleşme alanlarında birbirlerini desteklemelerinin girişimcilik eğilimlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Görsel sanatlar öğrencileriyle yapılan bu çalışmada yaratıcılık ile okudukları sınıf (Lisans ve Yüksek Lisans) arasında bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Sungur'a (1997) göre yaratıcılık düzeyi ile eğitim arasında doğru bir orantı vardır. Eğitim düzeyi arttıkça, bireyin yaratıcılık düzeyi de artmaktadır. Çalışmanın sonucu literatür ile tutarlı değildir. Bunun sebebi olarak gerçekleşen formal eğitimler ile sol beynin fazla koşullandırılması, fazla kuralcı ve sabit eğitime maruz kalmasıyla yaratıcılığın düşebileceği düşünülmektedir. Ancak çalışmanın görsel sanatlar öğrencileri ile yapılmasından kaynaklı olarak bulgunun literatür ile tutarlı olacağı beklenmesine karşın bu durum gerçekleşmemiştir. Ortaya çıkan bu sonuç ile görsel sanatlar bölümünde okuyan öğrencilere sunulan program ve içeriklerin yaratıcılıklarını geliştirmek yerine azalttığını ya da sabit tuttuğunu gösterirken, yaratıcılıklarını geliştirmeden sanat alanında çalışmalar ve aktarımlar yapacak bu öğrenciler için büyük bir dezavantaj olacağını ve bunun sonucunda da toplumun, kültürün ve ekonominin olumsuz etkileneceğini düşünülmektedir.

Bir dikkate değer bulgu da girişimcilik ile öğrencilerin okudukları düzey (Lisans ve Yüksek Lisans) arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir farklılaşmanın yüksek lisans öğrencileri lehine olmasıdır. Yaş değişkeninin girişimciliğe etkisi araştırılırken yaş arttıkça girişimcilik düzeyinin de arttığı sonucu bu bulguyu dolaylı olarak desteklemektedir. Literatür araştırmalarına göre öğrencilerin uygulamalı dersleri, staj programları, saha uygulamaları ve araştırma çalışmalarının girişimcilik düzeyleri üzerinde olumlu etkiler yarattığı sonucuna varılmıştır (Pazarcık, 2016). Yüksek lisans öğrencilerinin lisans öğrencilerine göre uzmanlaşma alanının daha fazla içerisinde olmaları sebebiyle bulgunun literatür ile tutarlı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya göre teknolojiye olan ilgi düzeyi ile yaratıcılık arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, teknolojiye ilgi düzeyi ile girişimcilik arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bireylerde teknolojiye olan ilgi düzeyi arttıkça girişimcilik düzeyi yükselmektedir ve ortaya çıkan bu bulgu literatür ile tutarlıdır. Teknolojinin yeni projelerde mutlak kullanımı dışında teknolojik projelerin ortaya çıkması bilginin kullanım ve dağıtım şeklini değiştirmiştir. Teknolojik faaliyetler arttıkça girişimcilik faaliyetlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır (Yalçın, 2017: 13-15; Kaya, 2017: 103) Teknolojinin ekonomiden eğitime, tarımdan hayvancılığa, sanayiden iletişime tüm üretim ve yaşam kaynaklarının lokomotif, ana merkez üssü olduğu düşünülmektedir. Bugünkü dünya koşullarında teknolojik gelişimin içinde olan bireyler için teknoloji, standart bir özellik haline geldiğini ve bu gelişimlere dahil olmayan bireylerin gelişen yeni toplumlara ayak uyduramayacaklarını ve girişimcilik dünyasının içinde yer alamayacakları düşünülmektedir. Bireylerin sahip olduğu teknolojik gelişim düzeylerinin girişimcilğe olan olumlu etkisi nedeniyle teknoloji odaklı destek projeleri bulunmaktadır ve bu programlarla girişimcilere teknolojik faaliyetler tanıtılırken, aynı zamanda da altyapı sağlanmaktadır. Bireylerin teknoloji alanlarında daha fazla söz sahibi olması ve yer bulması girişimcilik yolunun açılmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Bu sebeplerle ortaya çıkan bulgu beklenti ile tutarlıdır.

Görsel sanatlar öğrencileri ile yapılan bu araştırmada hayal kurma düzeyi ile yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri arasında düşük düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Öğrencilerin hayal kurma düzeyleri arttıkça yaratıcılık ve girişimcilik düzeyleri de artmaktadır. Yaratıcı bireyler, yeniliklere açık, hayal güçleri yüksek ve meraklı bireylerdir (Yavuzer, 1994). Girişimciler ise, hayal gücü yüksek, iyi gözlemci, çok yönlü düşünebilen ve yaratıcı bireylerdir. Bireyin hayal gücünü ve yaratıcılığını yansıtan, hayata geçiren dinamik güç girişimciliktir (Shane, 2002). Yurtdışında yapılan farklı araştırmalara göre bireylerin hayal güçleri ve sezgileriyle, yaratıcılıkları ve yaratıcı eğitim programları arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ve yaratıcı bireylerin hayal güçleri yüksek, esnek düşünen ve farklılıklara açık oldukları ortaya koyulmuştur (Broinowski, 2002; Dellas ve Gaier, 1970). Ülkemizde yapılan araştırmalarda da hayal gücünün yaratıcı düşünme üzerinde doğrudan ve anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çankaya, Yeşilyurt, Yörük ve Şanlı, 2012). Araştırmanın sonuçları literatür bilgileri ile uyumludur. Herşeyin başlangıcının önce hayal kurmak olduğu

düşünüldüğünde yaratıcı ve girişimci bireylerin hayal güçlerinin de yüksek olması beklentiyi karşılamaktadır. Ancak çıkan bulgunun düşük düzeyde olması özellikle görsel sanatlar öğrencileri örnekleminde düşünüldüğünde, öğrencilerin daha fazla hayal kurmalarının kaçınılmaz bir mesleki gereklilik olduğunu, küresel rekabetin her geçen gün daha da fazlalaştığı bir süreçte gelişen ülkeler arasında yer almak hedefinde olan devlet politikalarının bu anlamda örneklemini daha fazla desteklemeleri ve teşvik etmeleri düşünülmektedir.

Sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyleri ile yaratıcılık arasında düşük düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunurken, girişimcilik düzeyleri arasında orta düzeyli, olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etme düzeyi arttıkça yaratıcılık ve girişimcilik düzeylerinin de arttığı bulunmuştur. Ele alınan her iki kavramın (yaratıcılık ve girişimcilik) insanın bilişsel zenginliğini sağlayan sanatsal ve kültürel etkinliklerle yakından ilgili olduğu düşünüldüğünde elde edilen bulgu beklentiyle tutarlıdır. Yaratıcı, maceracı ve hayal gücü yüksek ebeveynlerin çocukları da onlar gibi olmaktadır. Yaratıcı ebeveynlerin düzenli sorumluluklarının yanında sanatsal ve kültürel etkinliklere katılmaktadırlar ve çocuklarını da bu konuda teşvik etmektedirler (Singer, 1998). Bu temelde bulgunun literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bireylerin sosyal ve kültürel etkinlikleri takip etmeleri, yeni ortamlarda sosyal ilişkilerini geliştirmeleri, kişileri ve çevrelerini daha fazla gözlemlmeleri, yenilikler ve gelişmelerden haberdar olmaları ve dış dünyadan beslenmeleri yaratıcılıklarını da artırmaktadır.

Çoğu ülkeler, toplumlar ve çeşitli kültürler girişimciliği desteklemekte ve gelişiminin sürdürülebilir olması için devletler, sivil toplum kuruluşları, okullar, özel platformlar ve gruplar birçok sosyal aktivite, etkinlik ve özel haftalar düzenlemektedirler. Bu etkinliklerin içinde yer alan bireyler kişilik özellikleri doğrultusunda geniş perspektifli bir vizyona sahip olurken, sosyal değişimin merkezinde yer alırlar ve gelişen dünyanın ihtiyaçlarına odaklanarak düşünürler (Özdevecioğlu ve Cingöz, 2009). Bu temelde bu bulgunun literatür ile uyumlu olduğunu görülmektedir. Girişimci birey yenilikleri, dünya trendlerini takip ettiği gibi bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarını da gözlemlmelidir. Bu ihtiyaçlara karşılık fikirleri ile girişimcilik özelliklerini ve eğilimlerini ortaya koymaktadır.

Görsel sanatlar öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırmada yaratıcılık ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İlgili literatüre bakıldığında kadınların ya da erkeklerin daha yaratıcı olduklarına dair kesin ve tutarlı bulgular bulunmamaktadır. Yaratıcılık tüm bireylerde cinsiyete bağlı olmaksızın sahip olunan kişisel bir özelliktir. Alanyazına kazandırılan araştırmalarda da benzer sonuca ulaşılmış ve yaratıcılığın cinsiyet değişkenine bağlı olmadığı ortaya konulmuştur (Öztürk, 2015; Çoban, 2016; Polat 2017; Yenice, 2018; Demirel ve Coşkun 2019; Yüksel ve Aydoğdu 2013; Zırhlıoğlu, Yıldız, Güven ve Yalçınkaya 2011). Bunlara karşılık olarak nadir de olsa kadınların lehine anlamlı bir fark ortaya koyan çalışmalar literatürde yer almaktadır (Erdoğan ve Gök 2011; Özben ve Argun 2000; Gülel 2006). Cinsiyet değişkeninin yaratıcılığı etkilediği noktanın kültür olduğunu savunan çalışmalara rastlanmaktadır. Proudfoot, Kay ve Koval'ın yaptıkları çalışmada kadınların daha yaratıcı olmasına karşılık, kalıpyargılar nedeniyle bu yeteneğin erkeklere atfedildiği (Akt. Adams, 2015), kültürel değişkenlerin cinsiyete dayalı sosyal kurallar ve roller açısından önemli ölçüde farklılık gösterdiği bulunmuştur (Simonton, 1992). Literatür ve araştırma bulgusu sonuçlarında ortaya koyulduğu gibi yaratıcılık cinsiyete bağlı kalmaksızın bireyin kişilik özellikleri ile yaşam boyu devam eden bir kavramdır.

Araştırmada dikkate değer bir bulgu da girişimcilik ile cinsiyet arasındadır. Ortaya çıkan bulguda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve kadınların erkeklere oranla girişimcilik düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmadan çıkan sonuç literatürdeki araştırma sonuçları ile tutarlıdır. Günay'a (2013) göre kadınların girişimcilik eğilimleri erkeklere göre daha yüksektir aynı zamanda kadınların fırsat yaratmaları ve ihtiyaçlarına ulaşabilmeleri erkeklere oranla daha yüksek olarak gözlemlenmiştir. Cinsiyetlere göre bakıldığında kadınların daha hissel, erkeklerin ise ticari olarak girişimcilik yatkınlıklarının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Cansız, 2007). Literatürdeki çalışmalardan çıkan diğer sonuçlara göre girişimcilerin çoğunun erkek olduğu, bu durumun da toplumsal yapı ve sosyal rollerden kaynaklandığı, bu temelde girişimci erkek öğrencilerin oranlarının kız öğrencilerden daha fazla olduğu açıklanmaktadır (Wang ve Wong, 2004; Naktiyok, 2009: 96-98; Yurtsever ve diğerleri, 2006). Araştırmadan çıkan sonucun nedenleri olarak; son yıllarda oluşturan devlet politikaları ile ekonomik kalkınma odaklı kadın girişimcilere fırsatlar sunulması, ekonomik beklentilerin karşılanamaması ile kadınların aile ekonomisine katkı sağlama

istekleri ve zorunlulukları içinde olması ve cinsiyet odaklı toplumsal bakışın değişimi ileri sürülebilir. Çıkan bulgu ile kadınların ekonomi ve çalışma hayatının içerisine daha da fazla gireceklerini, daha fazla söz sahibi olacaklarını, rekabet ortamlarından kaçınmayacaklarının yanında devlet politikalarının da kadınlara bu anlamda daha fazla destek vereceği düşünülmektedir.

Görsel sanatlar öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırmada mezun olunan lise (Güzel Sanatlar Lisesi ve diğer liseler olan *Düz Lise, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve İmam Hatip Lisesi*) değişkenine göre hem yaratıcılık hem de girişimcilik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Literatürde girişimcilik değişkenine göre yapılan bir araştırma sonucunda farklı bölümlerde okuyan öğrencilerinden Anadolu Lisesi mezunları en yüksek, Fen Lisesi mezunları en düşük puanlarla girişimcilik düzeyleri belirlenmiş olsada istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya koyulmamıştır (Pan ve Akay, 2015). Benzer bir çalışma olan Çetingöz (2020) araştırmasında da yaratıcılık ile mezun olunan okul türü arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ortaya çıkan bulgu literatürdeki sınırlı araştırmalar ile tutarlıdır. Araştırmadan beklenti özel yetenek sınavları ile girilen üniversitelere, Güzel Sanatlar (Meslek) Liseleri'nden mezun olarak gelen öğrencilerin özellikle yaratıcılık ve girişimcilik düzeylerinin daha yüksek olabileceği olmuştur. Meslek Liseleri özellikle okumakta oldukları bölüm ile aynı alanda aldıkları eğitim sayesinde temellerini kuvvetlendiriyor, lisans eğitimlerine bir temel oluşturarak diğer liselerden mezun olarak gelen öğrencilere göre daha fazla hazırlıklı, donanımlı olmaları ve alanlarına özel eğitim almaları sebebiyle beklenti oluşmuştur. Araştırmanın evreni sınırlılıklarına göre öğrencilerin mezun oldukları lise değişkeni ile yaratıcılık ve girişimcilik düzeylerini etkileyecek eğitimlerin verilmediği de söylenebilir.

Görsel sanatlar öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırmada yaratıcılık ile girişimcilik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin yaratıcılık düzeyleri artarken girişimcilik düzeyleri artmakta, girişimcilik düzeyleri artarken yaratıcılık düzeyleri de artmaktadır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgu literatür ile tutarlıdır. Girişimcilik ve yaratıcılık arasındaki ilişkiye bakıldığında, girişimci bir ortamda yaratıcılığın ortaya çıkarak büyümesi, yaratıcılığın yüksek olduğu ortamlarda da girişimciliğin güçlenmesi beklenmektedir (Göksel ve Ulucan, 2019). Tüm yenilikler ve girişimler yaratıcı

fikirlerle başladığı gibi, yaratıcılık girişimciliğin başlama noktası olmaktadır (Atak ve Dalgın, 2016).

Yaratıcılık kavramı doğuştan gelebilmesine karşılık, girişimcilik doğuştan gelmez. Ancak her iki kavramda çocukluktan başlayıp yaşam boyunca şekillenebilmektedir. Girişimciliğin içerisinde yaratıcılıktan bahsedilirken, yaratıcılığın içinde girişimcilik aranmamaktadır (Top, 2016). Girişimcilik yaratıcılığı yönlendirirken, yaratıcılık da girişimciliği yönlendirmekte ve iki kavram arasında karşılıklı bir etkileşimden bahsedilebilmektedir. Yaratıcılık bireydeki girişimcilik özelliğini tetiklemekte ve itici güç olmaktadır. Yaratıcılık ve girişimciliğin ilişkilendirilmesine bakıldığında; yaratıcılıkla birlikte teknolojinin bütünleştirilmesi, girişimcilikteki fikir ve ürünün hayata geçerek ticarileşmesini sağlamaktadır (Fillis ve Rentschler, 2010).

İngiltere’de yapılan bir araştırma sonucuna göre öğrencilerin kendilerindeki yaratıcılık yeteneklerinin yüksek olması algısı, girişimcilik eğilim ve niyetlerininde yüksek olduğu algısını desteklemektedir. Yani kendini yaratıcı olarak gören birey aynı zamanda yüksek girişimcilik niyetinde bulunmaktadır (Zampetakis, Gotsi, Andriopoulos ve Moustakis (2011). Malezya’da yapılan diğer bir araştırmanın sonuçlarına göre her iki değişken arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur (Galea ve Palaniappan, 2009).

Doğrusal basit regresyon analizi sonucunda görsel sanatlar öğrencilerinde yaratıcılık düzeyinin girişimcilik düzeyini, girişimcilik düzeyinin de yaratıcılık düzeyini anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Bulgunun literatürle tutarlı olduğu görülmektedir.

Araştırma bulguları ile birlikte yaratıcılığın bazı bireylere özgü bir yetenek olduğu algısının ve sürecinin bittiğini, bugüne ve geleceğe adapte olma ve hayatta kalabilme adına artık bir gerekliliğin olduğundan bahsedilebilir. Bilginin ve yaratıcılığın dünya üzerinde serbest dolaşımının olduğu bir dönemde, ülke olarak tüm politikaların gözden geçirilerek güncellenmesiyle birlikte yeni dünya sistemine gençleri adapte ederken çocuklar için de sağlam zeminlerin hazırlanmasından bahsedilebilir.

ÖNERİLER

Araştırma bulgularına göre yaratıcılık ve girişimcilik arasındaki ilişkiler değerlendirilmiş ve yapılacak yeni araştırmalar için öneriler sunulmuştur. Bu kapsamda:

- Pandemi sebebiyle nicel olarak yapılan araştırmanın, nitel ve nicel olarak yeni çalışmalarla, başka örneklem gruplarında araştırılması önerilebilir.
- Araştırma görsel sanatlar alanında eğitim alan lisans ve yüksek lisans öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmayı genişletmek, verilen eğitimin bu değişkenleri etkileyip etkilemediğini belirlemek amacıyla güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin de dahil olduğu bir örneklem grubu ile ortaya çıkan bulguların karşılaştırılarak değerlendirilmesi önerilebilir.
- Öğrencilerin teknolojiyi hayatlarının her alanında kullanabilir olmalarının öneminden yola çıkarak, araştırma sonucunda ulaşılan bulgu olan yaratıcılık ve teknoloji arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı olarak, farklı değişkenler ile tekrar araştırılması önerilebilir.
- Bulgulara göre girişimcilik ve teknoloji arasında ortaya çıkan olumlu ve anlamlı ilişkinin uygulama ve saha aşamaları ile nitel yöntemler üzerinden araştırılması önerilebilir.
- Benzeri bir araştırmanın, aynı değişkenler ile görsel sanatlar öğretmenleri ile yapılarak bu çalışmadan elde edilen bulgularla karşılaştırılması, bu alanda hizmet veren öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki etkilerinin araştırılması önerilir.
- Lisans ve yüksek lisans müfredatlarının içerisinde yaratıcılık ve girişimcilik eğitimlerinin teorik ve pratik olarak verilmesinin öneminin araştırılarak, elde edilecek bulguların uygulamada (müfredatlara dahil edilmesi, projelerle özendirilmesi vb) değerlendirilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdollahi, M. H., Farahi, M. N., & Ebrahimi, E. (2008). Investigation and Compare The Relation Between Coping Styles With Tension, Emotional Creativity and General Health. *Journal of Psycholog.* 12 (1), 89-103.
- Abraham, A. (2015). Gender and Creativity: An Overview of Psychological and Neuroscientific Literature. *Springer Science+Business Media*, doi: 10.1007/s11682-015-9410-8.
- Adams, K. (2015). Even Women Think Men are More Creative. *Harvard Business Review*. www.hbr.org adresinden 01.Aralık.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Andreasen, N. C. (2013). *Yaratıcı Beyin*. Kıvanç Güney (Çev.). Ankara: Arkadaş.
- Aral, N. Ç. (1990). *Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Dokuz Yaş Grubu Kız ve Erkek Çocukların Yaratıcılıklarını Etkileyen Bazı Faktörler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Argun, Y. ve Özben, Ş. (2000). Sosyo Demografik Özelliklere Göre Üniversite Öğrencilerinin Yaratıcılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 8-7.
- Argun, Y. (2012). *Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık ve Eğitimi*. Ankara: Anı.
- Arıkan, S. G. (2002), *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular*. Ankara: Siyasal.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, (55), 469-480.
- Arrington, D. B. (2001). *Homes Is Where The Art Is: An Art Therapy Approach To Family Therapy*. USA: Charles C. Thomas.
- Arslan, K. (2002). Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler ve Girişimcilik Eğilimleri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (6), 1-11.

- Aslan, E. (1994), *Yaratıcı Düşünceli Bireyin Psikolojik İhtiyaçları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atak, O. ve Dalgın, T. (2016). *Gençlerin Girişimcilik Eğilimleri: Literatürdeki Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Gençlik Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*. Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksek Okulu, Muğla.
- Ataman, A. (1993). *Yaratıcılık ve Eğitim*. Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- Aydın, Ç. (1997). *Üniversite Okullarına Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarının Yaratıcılık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış bilim uzmanlığı tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydoğdu, N. ve Yüksel, İ. (2013). İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Matematik Tarihi İnanç ve Tutumları İle Yaratıcılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 186-194.
- Baer, J. (2016). *Domain Specificity of Creativity*. New Jersey: Academic.
- Baron, R. A. & Ensley, M. D. (2006). Opportunity Recognition as the Tetection of Meaningful Patterns: Evidence From Comparisons of Novice and Experienced Entrepreneurs. *Management Science*, 52 (9), 1331-44
- Barron, F. X. (1955). The Disposition Towards Originality. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, (51), 478-485.
- Baum, R. J., Bird, B. J. & Singh, S. (2011). The Practical Intelligence of Entrepreneurs: Antecedents and Alink With New Venture Growth. *Personnel Psychology*, 64 (2), 397-425.
- Bayındır, N. (2013). *Çocuklarda Yaratıcılık ve Geliştirilmesi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Brandoff, R. (2017). *Creativity in Art Therapy. In Exploring The Benefits of Creativity in Education, Media and the Arts*. NY: Scopus.

- Broinowski, I. (2002). *Toward Creativity in Early Childhood Education a Case Study of the Creative Processes Used by Early Childhood in Curriculum Planning For You*. (Unpublished doctoral thesis). University of South Australia, Australia.
- Boden, M. (2004). *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*. NY: Routledge.
- Bogoyavlenskaya, D. B. (2013). Nature of Changes in Creativity Scores in Preschool and Junior Schoolchildren. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (86), 358-362.
- Bozkurt, Ö. (2007). Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2 (1), 93-111.
- Bulut, Y. (2014). *Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaratıcılık Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri ile Yaratıcılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri, Ankara.
- Burleson, W. (2005). Developing Creativity, Motivation, and Self-Actualization with Learning Systems, *International Journal of Human Computer Studies*, (63), 436-451.
- Busenitz, L. W. & BARNEY, J. B. (1997). Differences Between Entrepreneurs and Managers in Large Organizations: Biases and Heuristics in Strategic Decision-Making. *Journal of Business Venturing*, 12 (1), 9-30.
- Cansız, E. (2007). *Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Belirlenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- Chen, Y. & Lai, M. C. (2010). Factors Influencing the Entrepreneurial Attitude of Taiwanese Tertiary-Level, Business Students. *Social Behavior and Personality*, (38), 1-12.

- Cho, B. K. & Kim, J. (1999). The Improvement of Children's Creativity Through Korean Picture Books. *Childhood Education*, 75 (6), 337-341.
- Cropley, A. J. & Cropley, D. H. (2011). Creativity and Lawbreaking. *Creativity Research Journal*, (23), 313-320.
- Cüceloğlu, D. (2005). *İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi.
- Çankaya, İ., Yeşilyurt, E., Yörük, S. ve Şanlı, Ö. (2012). Öğretmen Adaylarında Yaratıcı Düşünmenin yordayıcısı Olarak Değişime Açıklık ve Hayal Gücü. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 46-62.
- Çetingöz, D. (2002), *Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği Öğrencilerinin Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Gelişiminin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çevik, V. ve Baloğlu, M. (2007). Okul Yöneticilerinin Bilgisayar Kaygısı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (52), 547-568.
- Çoban, Ç. (2016). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Yaratıcılık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Dacey, J. S. & Lennon, K. H. (1998). *Understanding Creativity: The Interplay of Biological, Psychological and Social Factors*. San Francisco: Jossey-Bass Inc Pub.
- Dellas, M. & Gaier, E. L. (1970). Identification of Creativity. *Psychology Bulletin*, 73 (1), 555-73.
- Demircan, N. (2000). *Girişimcilik ve Girişimcilerin Kişilik Özellikleri Konusunda Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi SBE, Kocaeli.

- Demirel, M. ve Coşkun, Y. D. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Meraklılık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (18), 111-134.
- Diakidoy, I. A. N. & Kanari, E. (1999) Student Teacher's Beliefs about Creativity. *British Educational Journal*, 25 (2), 19-225.
- Dinçer, D. (1993). *Anaokuluna Devam Eden Beş Yaş Grubu Çocukların Ana-Baba Tutumları ile Yaratıcı Düşünceleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dolgun, U. (2003). *Girişimcilik*. İstanbul: Alfa.
- Döm, S. (2012). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*. Ankara: Detay.
- Duran, C. ve Saraçoğlu, M. (2009). Yeniliğin Yaratıcılıkla Olan İlişkisi ve Yeniliği Geliştirme Süreci. *Yönetim ve Ekonomi*, 16 (1), 57-69.
- Duquet, P. (1953). *Education and Art: A Symposium*. E. Ziegfeld (Ed.). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000070568>.
- Edwards, C. P., & Springate, K. W. (1995). *Encouraging Creativity in Early Childhood Classrooms*. Eric Digets. Retrieved from <https://eric.ed.gov/>
- Eratay, E. (1993). *7-11 Yaş Çocukların Yaratıcılıkları ile Psiko-Sosyal Gelişimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Fillis, I. & Rentschler, R. (2010). The Role of Creativity in Entrepreneurship. *Journal Of Enterprising Culture*, 18 (01), 49-81.
- Finke, R., Ward, T. B. & Smith, S. M. (1992). *Creative Cognition*. New York: Cambridge MIT.

- Frese, M. & Gielnik, M. M. (2014). The Psychology of Entrepreneurship. *Annual Review Of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 1 (1), 413-438.
- Fryer, M. & Collings, J. A. (1991). Teacher's Views About Creativity. *British Journal of Educational Psychology*, (66), 207-219.
- Fuchs, B. & Karen, D. (1993). Creativity and Intelligence in Preschoolers, *Gifted Child Quarterly*, 37 (3), 17-113.
- Gaglio, C. M. & Katz, J. A. (2001). The Psychological Basis of Opportunity Identification: Entrepreneurial Alertness. *Small Business Economics*, 16 (2), 95-111.
- Gençer, A. (2014). *Reggio Emilia Temelli Projelerin Anaokuluna Giden Çocukların Yaratıcı Düşünme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ghorbani, M. & Zahrani, H. K. (2015). Psychological Well-Being and Creativity. *International Journal of Advances in Science Engineering and Technology*, 20-23.
- Global Girişimcilik Haftası 20. (2020). http://globalgirisimcilikhaftasi.org/#_adresinden 02.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Gök, B. ve Erdoğan, T. (2011). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Yaratıcı Düşünme Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 29-51.
- Göksel, A. ve Ulucan, S. (2019). Girişimcilik Eğilimini Etkileyen Faktörlere İlişkin Çok Boyutlu Bir Analiz: Orta Öğretimde Bir Araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, (18), 103.
- Guilere, L. (2011). *Anatomy in Over There Creativity*. Barcelona: Fundit.
- Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, (5), 444-454.

- Günay, G. Y. (2016). Turizm Bölümü Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Etkileyen Demografik Faktörler: İki Devlet Üniversitesi Karşılaştırması. *Business and Economics Research Journal*, 7 (3), 155-170.
- Gürol, Y. & Atsan, N. (2006). Entrepreneurial Characteristics Amongst University Students: Some Insights for Entrepreneurship Education and Training in Turkey. *Education+Training*, 48 (1), 25-38.
- Gürsoy, F. (2001). *Çocukta Yaratıcılığın Gelişimi, Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Anaokulu/Anasınıfı Öğretmeni El Kitabı*, İstanbul: Ya-pa.
- Harris, J. A. (2003). Measured Intelligence, Achievement, Openness to Experience and Creativity. *Personality and Individual Differences*, 36 (2004) 913–929.
- Hisrich, R., Peters, M. & Shepherd, D. (2005). *Entrepreneurship*. Newyork: McGraw-Hill Irwin.
- İbicioğlu, H., TAŞ, S. ve Özmen, İ. H. (2004). Üniversite Eğitiminin Girişimcilik Düşüncesinin Değişimine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2 (1).
- İrmiş, A. (2003). Kırgızistan Bişkek'teki Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Yapılan Bir Çalışma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 136–52.
- İrmiş, A. ve Barutçu, E. (2012). Öğrencilerin Kendilerini Girişimci Bir Kişiliğe Sahip Görmelerini ve İş Kurma Niyetlerini Etkileyen Faktörler: Bir Alan Araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (26).
- İrmiş, A., Durak, İ. ve Özdemir, L. (2010), *Girişimcilik Kültürü, Anadolu Girişimciliğinden Örnekler*. Bursa: Ekin.
- İşler, Ş. A. Ve Bilgin, A. (2002). Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Adaylarının Yaratıcılık Hakkındaki Düşünceleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (1).

- Kandır, A. (2001). Çocukta Yaratıcılık. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, (276), 37-40.
- Kara, Ş. Ve Şençiçek, S. (2015). Yaratıcı Çocuk Yetiştirmede Problemler ve Çözüm Önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 90-97.
- Karasakal, K. N. ve Aksu, Barış (2014). Meslek Yüksekokulu Teknik ve Sosyal Program Öğrencilerinin Sosyal Karşılaştırılması Sonucu Girişimci Kişilik Eğilimlerini Ortaya Koymaya Yönelik Bir Alan Araştırması. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 102-116.
- Kaya, A. (2017). *Bilişim ve İletişim Çağında Girişimcilik ve Kobi Yönetimi*. Konya: Eğitim.
- Kayar, O. (2016). *Ergenlerde Algılanan Ebeveynlik Stilleri, Özerklik ve Yaratıcılık Arasındaki İlişkiler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Kazu, H. ve Kenç, F. (2002). Öğretmenlerin Mesleki Deneyimlerinin Yaratıcılık Eğitimine Etkisi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 74 (75), 19-23.
- Keleş, H., Özkan, K. T., Doğaner, M. ve Altunoğlu, A. (2012). Önlisans Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 5 (9), 107-118.
- Kenç, F. (2001). *Anasınıfı ve İlköğretimin Birinci Sınıflarında Görev Yapmakta Olan Öğretmenlerin Yaratıcı Eğitim ve Uygulamaları Konusundaki Görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kharkhurin, A. V. & Motalleebi, N. S. (2008). The Impact of Culture on the Creative Potential of American, Russian and Iranian Sollege students. *Creativity Research Journal*, 20 (4), 404-411.
- Khosravani, S. & Gilani, B. (2007). Creativity and Psychological Health. *Journal of Psychology and Educational Science*. 37 (2), 65-83.

- Kranyik, R. D. & Bartlett, A. W. (1965). Creativity and the Elementary-School Teacher. *The Elementary School Journal*, 66 (1), 2-9.
- Koh, C. H. (1996). Testing Hypotheses of Entrepreneurial Characteristics a Study of Hong Kong MBA Students, *Journal of Managerial Psychology*, 11 (3), 12-25.
- KOSGEB. (2019). *Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018*. https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/Gisep_2015-2018_TR.pdf adresinden 02.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Lucas, B., Claxton, G. & Spencer, E. (2012). Progression in Creativity: Developing New Forms of Assessment. Newcatle: CCE.
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M. & Schkade, D. (2005). Pursuing Happiness: The Architecture of Sustainable Change. *Review of General Psychology*, 9 (2), 111-131.
- Macko, A. & Tyszka, T. (2009). Entrepreneurship and Risk Taking. *Applied Psychology*, 58 (3), 469-487.
- Marangoz, M. (2008). *Girişimcilik*. Çanakkale: Pozitif.
- Mayer, J. D. & Salovey, P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence*, 17 (4), 433-442.
- Maw, W. H. & Maw, E. W. (1962). Selection of Unbalanced and Unusual Designs by Children High in Curiosity. *Child Development*, (33), 917-922.
- Mednick, S. (1962). The Associative Basis of the Creative Process. *Psychological Review*, 69 (3), 220-232.
- Memiş, A. ve Duran, N. O. (2019). İlkokul Öğrencilerinde Okul Nezaket Algısı ve Psikolojik ve Duygusal İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İlköğretim Online Dergisi*, 18 (4), 1671-1686. Doi: 10.17051/ilkonline.2019.632917
- Mccrae, R. R. (1987). Creativity, Tivergent Thinking and Openness to Experience. *Journal of Personalityand Social Psychology*, (52), 1258-1265.

- Mishra, P. & Foehler, M. J. (2006). Technological Pedagogical Content Knowledge: A New Framework for Teacher Knowledge. *Teachers College Record*, 108 (6), 1017-1054.
- Mueller, S. & Thomas, A. S. (2001). Culture and Pntrepreneurial potential: A Nine Country Study of Locus of Control and Innovativeness. *National Academy of Management, Journal of Business Venturing*, 16 (1), 51-75.
- Naktiyok, A. (2004). *İç Girişimcilik*. İstanbul: Beta.
- Okpara, F. O. (2007). The Value of Creativity and Innovation in Entrepreneurship. *Journal Of Asia Entrepreneurship And Sustainability*, 3 (2).
- Öncü, E. (2014). *Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özden, Y. (1998). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Önder.
- Özdevecioğlu, M. ve Cingöz, A. (2009). Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 81-85.
- Öztunç, M. (1999). *Yaratıcı Düşünce Üzerinde Ailenin Etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Palaniappan, A. K. & Galea, S. R. (2009). Creativity and Entrepreneurial Tendencies Among Form Two Malaysian Students, *Journal of Applied Sciences*, (9), 3539-3546.
- Pan, V. L. ve Akay, C. (2015). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *NWSA-Education Sciences*, 1C0637, 10 (2), 125-138.
- Paul, E. S. & Kaufman, Scott B. (2014). *The Philosophy of Creativity*: New York: Oxford University.

- Pazarcık, Y. (2016). Üniversitelerimiz Girişimci Yetiştirebiliyor Mu? Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Algısı, Eğilimini, Özelliklerini Ölçen Araştırmaların Sonuçsal Bir Değerlendirmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17 (37), 140-169.
- Peeck, J. (1993). Increasing Picture Effects in Learning from Illustrated Text. *Learning and Instruction*, 3 (3), 227-238.
- Picciuto, E. & Carruthers, P. (2014). *The Origins of Creativity*. In E. S. Paul & S. B. Kaufman (Eds.), *The Philosophy of Creativity: New essays* (p. 199–223). New York: Oxford University.
- Polat, M. (2017). *Sınıf Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Yaratıcılık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Puig, A., Lee, S. M., Goodwin, L. & Sherrard, P. A. D. (2006). The Efficacy of Creative arts Therapies Toenhance Emotional Expression, Spirituality and Psychological Well-Being of Newly Diagnosed Stage I and Stage II Breast Cancer Patients: A Preliminary Study. *The Arts in Psychotherapy*, 33 (3), 218-228.
- Raposo, M. & Paco, A. (2011). Entrepreneurship Education: Relationship Between Education and Entrepreneurial Activity. *Psicothema*, 23 (3), 453-457.
- Rhodes, M. (1961). An Analysis of Creativity. *Phi Delta Kappan*, (42), 305-310.
- Root-Bernstein, R. S. & Root-Bernstein, M. (1999). *Sparks of Genius: The 13 Thinking Tools of the World's Most Creative People*. New York: Houghton Mifflin.
- Root-Bernstein, R. S. & Root-Bernstein, M. (2003). *Intuitive Tools for Innovative Thinking*. The International Handbook on Innovation, 377-387.
- Sarıtaş, A. ve Duran, G. (2017). Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Adaylarının Yaratıcılık Hakkındaki Düşünceleri. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 147-165.

- Semerci, A. B. ve Mutlu, S. (2016). Türk Geleneksel Yiyecek Endüstrisinde Girişimsel Fırsatların İncelenmesi: Simit Sarayı Örnek Olayı. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11 (2), 140-174.
- Shane, S. & Venkataraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. *Academy of Management Review*, 25 (1), 217-26.
- Simonton, D. K. (1992). Gender and Genius in Japan: Feminine Eminence in Masculine Culture. *Sex Roles*, 27 (3-4), 101-119. Doi: 10.1007/ BF00290012.
- Singer, D. G. & Singer, J. L. (1998). *Çocuklarda Yaratıcılığın Gelişimi*. (N. Cihanşümül, Çeviri Ed.). İstanbul: Gendaş.
- Somuncuoğlu, D. (2005). Duygusal Zeka Yeterliliklerinin Kuramsal Çerçevesi ve Eğitimdeki Rolü. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 270-293.
- Sternberg, R. J. (1996). Investing in Creativity: Many Happy Returns. *Educational Leadership*, 53 (4), 80-84.
- Sternberg, R. J. (1996). *Successful Intelligence*. New York: Simon & Schuster.
- Sternberg, R. J. & O'hara, L. (2000). *Intelligence and Creativity*. Handbook of Intelligence (p. 609-628). New York: Cambridge University.
- Sungur, N. (1997). *Yaratıcı Düşünce*. İstanbul: Evrim.
- Top, S. (2006). *Girişimcilik Keşif Süreci*. İstanbul: Beta.
- TÜİK (2019). www.tuik.gov.tr adresinden 06.12.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Uğur, S. (2015). *Girişimcilik Eğitiminin İlköğretim Programlarına Konulmasına Yönelik Model Önerisi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ülgen, G. (1995). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Üstündağ, T. (2002). *YaratıcılığaYolculuk*. Ankara: Pegem Akademi.

- Weber, M. (2008). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Z. Gürata, Çeviri Ed.). Ankara: Ayraç.
- Wang, C. K. & Wong, P. K. (2004). Entrepreneurial Interest of University Students in Singapore, *Technovation*, 24 (2), 163-72.
- Yalçın, B. (2007). *Elektronik Girişimcilikte Kullanılan Web Teknolojileri ve Bilişim Sistemi Olarak Perakende Satış Sistemlerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuzer, H. (1994). *Yaratıcılık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Yılmaz, S. (1997). *Erken Çocukluk Gelişiminde Anne Çocuk Eğitim Programının Çocuklarda Yaratıcılığa Etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yurtsever, G., Atış, C. ve Yurtsever, Ş. (2006). *Girişimcilik*. Adana: Karahan.
- Yüceol, N. (2018). *Girişimcilik Eğitimi Alan Kişilerin Girişimci Kişilik Özellikleri ve Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zampetakis, L. A., Gotsi, M., Andriopoulos, C. & Moustakis, V. (2011). Creativity and Entrepreneurialintention in Young People: Empirical Insights From Business School Students. *Entrepreneurship And Innovation*, 12 (3), 189-199.